Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 54 (9738) | 1975 чылдың март 5, среда | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 нөп.

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Чехословакниның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Густав Гусак март 3-те СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар Москвага кыска хуусаалыг найыралдыг аян-чорук кылып чораан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле Г. Гусактың аразында ужуражыышкынар, беседалар болган. Аны-дуңма ийи партияның удуртукчулары коммунистиг болгаш социалистиг тургузуушкунуң чоруп турарының дугайын бот-боттарынга дыңнадып, СЭКП биле ЧКП-ниң аразынга, Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам калбартып, ханыладырының айтырыгларын чугаалашканнар. Олар делегейниң дыка хөй айтырыгларының дугайында санал-оналын солчуп, тайбың болгаш улустарының айыыл чок чоруу дээш демиселди күштелдиреринің херээнче онза кичээңгей салганнар.

Эштер Л. И. Брежнев биле Г. Гусактың ужуражыышкыны чүректің ханызындан найыралдың байдалынга боор, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның Коммунистиг партияларының туруштарының чаңгыс эптиг чоруун база катап бадыткаан.

СЭКП ТК-ның Политбюровузу ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусактың алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан. Ол-ла хүн Г. Гусак Төрээн чуртунче чорупкан.

(СЭТА).

А. Н. КОСЫГИН СЫКТЫВКАРДА

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Коми АССР-де чеде берген. Ону СЭКП-ниң Коми обкомунуң бирги секретары И. П. Морозов, Коми АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы З. В. Панев, автономнуг республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. А. Безносов уткаан.

А. Н. Косыгин болгаш ССРЭ-ниң хөй-хөй министерстволарының оон-биле кады барган удуртукчулары Сыктывкарның ыяш-үлетүр комплекизинге барган. Комплекстің удуртукчу ажылдакчыларының болгаш тускай эртемниглериниң чөвүлел хуралынга А. Н. Косыгин комплекстің бүдүрүлге күчүлерин эң шалыпкын шиңгээдин алырының, бирги эвлчээнің тудуун доозарының болгаш ийи-ги эвлчээн тудуп эгелээриниң, продукция бүдүрүн үндүрериниң ковудедириниң болгаш шынарын экижидериниң эргежок чугулазын демдеглээн.

СЭКП обкомунга А. Н. Косыгин ол республиканың партия, совет болгаш ажыл-агый активиниң чөвүлел хуралын эрттирген. (СЭТА).

СПОРТЧУ МЕРГЕЖИЛДИ БЕДИДЕР

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак чуртка спортту сайзырадырынче хүн бүрү доктаамал кичээнгейни салып турар. Чүге дээрге күш-культура совет кижилерниң кадын быжыглап, дадыктырарынга, күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедиринге болгаш социалистиг Ада-чуртун камгалаарынга чугула үүл болур.

Тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш совет кижилер күженишкиннинг ажылдап турар. Ажылчыннарны, колхозчуларны, албан-хаакчыларны, өөреникчилерни хаара туткан күш-культуржуларның хөй санныг отряды коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын шиитпирлээринге боттарының үлүүн киирер. «Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен бол» деп кыйгырыгның адаа-биле совет спорт күш-культура шимчээшкинин чуртка массалыг болдурар дээш дыка хөй массалыг хемчегларни чоруткан болгаш моон соңгаар-даа чорудар. Чурттуң спортчу амыдыралының кол болуушкуннары — Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезинің 30 чылында турааскаатган профэвилелдериниң VIII кышкы, ССРЭ-ниң улустарының VI чайгы спартакиадалары болур.

ССРЭ-ниң Улустарының VI чайгы спартакиадазының программазынга дүүштүр эрткен чылын бистің республикага спорттуң элээн каш хевирлеринге маргылдааларны бүдүрүлгелерге, колхозтарга, совхозтарга болгаш найысылалга эрттирген, аңаа ниитизи-биле 29 муң ажыг кижи киришкен. Түңнел маргылдааларга чеди чүс ажыг спортчу киржип, боттарының мергежилин көргүскен.

Профэвилелдериниң VIII кышкы спартакиадазының программазын ёзугаар хаа-, коньки, мячилиг хоккей маргылдаалары коллективтерде эртип турар. Оон-биле кады ГТО-нуң нормаларын дужаарын организастаан. Бо ажыл Кызылдың бүдүрүлгелеринде өске черлерден дээре чоруп турар.

Республиканың спорт комитеди, эки тура спорт ниитилелдери күш-культуржуларның мергежилин бедидеринче кичээнгейни салып, чамдык ажылдарны чоруткан. Спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадазынга киржир күш-культуржуларны эки белеткээр дээш хемчегларни алган түңнелинде Тыва АССР-ниң командазы 1974 чылда чемпион атка төлептиг болган.

Каш чыл мурнунда биске спорт мастерлери болгаш спорт мастеринге кандидаттар эвээш турган, ам оларның саны көвүдээн. Спорт организациялары үүгле эрткен чылын ССРЭ-ниң 2 спорт мастерин, спорт мастеринге 6 кандидатты, РСФСР-ниң 8 спорт мастерин, 140 бирги разрядчыны белеткээн.

Бо чылын Новосибирскиге VI чайгы спартакиаданың программазын ёзугаар эрткен хостуг хүреш маргылдаазынга бистің командавыс үшкү черни ээлээни мөгелериң мергежили өзүп орарын тодаргайы-биле көргүскен. Талантылыг спортчуларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп турар.

Аныяктарны спортка хандыкшыдар, мергежилин бедидер дээш хөй санныг тренерлер болгаш хоочун күш-культуржулар ажылдап турар, оларның аразында бодунуң хүндүлүг болгаш харыысалгалыг херээнге бердинген эштер эвээш эвес.

Пионерлериниң болгаш школачыларның аразында «Ак терге», «Алдын шайба», «Хөм мяч» болгаш өске-даа маргылдааларны, спартакиадаларны сөөлгү чылдарда эрттирип турары аныяк спортчуларны өстүреринге, оларның мергежилин бедидеринге улуг салдарны чедирген.

Бистің республикада күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын анализтеп көөрге, үеніің негелдезинге четпес. Хамыктың мурнунда спортчуларның мергежили ам-даа чавыс. Оон кол чылдагааны бодунуң херээн эки билир, дуржулгалыг тренерлер эвээш, белеткел кылырынга таарымчалыг байдал тургустунмаанында болуп турар. Ылангыя волейбол, баскетбол, чиик атлетика талазы-биле көргүзүглер өске республикаларның, крайларның, областларның деңнелинден дыка куду.

Ургларның болгаш аныяктарның спорт школалары мергежилдиг күш-культуржуларны белеткээр сорулгалыг. Оларның саны ам сес четкен. Материалдыг баазазы кошкак болганындан боттарының хүлээлгезин күүседип шыдавайн турар. Бо школаларның ажылын экижидер боттуг хемчегларни алыр үе келген.

Профэвилелдериниң VIII кышкы, ССРЭ-ниң Улустарының VI чайгы болгаш спорттуң национал хевирлериниң талазы-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустарының спартакиадаларынга бистің республиканың ажыл-ишчилери массалыы-биле киржип, түңнел маргылдааларга беднк мергежилдиин спортчулар көргүссүн дээш улуг ажылды профэвилел, спорт организациялары амдан эгелеп чорудар ужурлуг.

Шилиндек командаларны болгаш мергежилдиг спортчуларны белеткээри республиканың бүгү хөй-ниитизинин сагыш салыр херээ болур. Партия, совет органнар спорт ажылынга удуртулганы экижидип, оон удуртукчуларындан негелдени күштелдирбишаан, хүн бүрү деткимче, дузаламчыны көргүзер хүлээлгелиг.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

Хүлээлге күүселдези кандыгыл?

ЧӨПТҮГ ЧЫЛДАГААН ЧОК

Марттың 1-де медээин ёзугаар алырга, күрүнеге сүт садарының квартал планын республика ниитизи-биле 61,2 хуу, эттиин—51,1 хуу күүсеткен болуп турар.

Республиканың чаруштыг районнарының сүт, эт садар социалистиг хүлээлгелерин күүседип турарын март 1-де хуу-биле мооң адаанда көргүстүвүс.

Чаруштыг районнар	Сүт	эт
Бай-Тайга	88,6	38,8
Барын-Хемчик	78,3	61,5
Мөңгүн-Тайга	—	—
Өвүр	25,0	27,2
Чөөн-Хемчик	72,1	26,7
Улуг-Хем	48,9	33,5
Таңды	62,5	86,1
Каа-Хем	68,4	35,7
Бии-Хем	55,9	37,6
Тожу	14,0	120,5
Тес-Хем	59,5	44,2
Эрзин	35,3	23,1
Кызыл хоорай Соведи	67,0	80,5
Республика ниитизи-биле	61,2	51,1
Эрткен чылдың ол үезинде турганы	70,4	55,9

Бо үстүнде көргүскен саннардан алырга, республиканың бүгү-ле районнары сүттү-даа, эътти-даа күрүнеге садар талазы-биле эрткен чылдың ол үезинде турган деңнелден ыракта куду болуп турар-дыр. Чүгле чаңгыс Таңды район эът садарынга эрткен чылдың деңнелинде турар. Чижээ, сүттү бо чылдың бирги кварталында күрүнеге 28.137 центнерни саткан болза, эрткен чылын 35.215 центнерни дужаган азы амгызындан 7 муң ажыг центнер хөй турган. Эътти доозукчу чылдың баштайгы кварталында 27.000 центнерни садар планныг турган, эрткен ийи айның дургузунда 13.804 центнерни садып, планның дөңгүп-ле чартыындан бичии ажырган. Ам ооң арткан чартының күүселиринге чаңгыс-ла ай арткан. Эрткен чылдың бирги кварталында саткан эът бо чылдыындан 4634 центнер хөй турган.

Чаруштыг районнардан бирги кварталда сүт, эът садарынга эң-не улуг хожудашкын Өвүр (эът, сүт), Бай-Тайга (эът), Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем (кайызы-даа эътке), Каа-Хем (эътке), Бии-Хем (эътке), Тожу (сүтке), Эрзин (сүтке, эътке) районларда болуп турар.

Бүгү-ле көргүзүглер талазыбиле эрткен чылдың деңнелинден чүге кудулап турарыл? Ону чүнүң-биле тайылбырлаарыл? Чөптүг чылдагааныг деп санап болур бе? Күрүнеге сүт, эът саларында бо кудулаашкынны чөптүг чылдагааныг деп болбас. Ону бо кыштың агаар-бойдузунуң кадыг-дошкуну-биле, мал чеминиң чедишпези-биле тайылбырлаар, план күүсеттинмейн турарынга буруузун кандыг-бир «чөптүг» чылдагаан-биле агартырын оралдажыр чоруктарның үндезин-барымдаа чогун бажыткаары-биле чамдык чижектерни ап көрээлинер.

Барын-Хемчик, Таңды районнарының, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары доозукчу чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт, эът садарының планын күүседир чоокшулаан. Олар арткан айның дургузунда квартал планын күүседир аргалыг. Ол черлерде байдал чүге экил? Мында хамык ужур болза, мал чеминиң элбээнде, ону малга эңдере берип турарында эвес, а бар мал чемин чөптүг, камнаглалыг чарыгдап, ону малга бээри-биле хоолулуг болбаазырадып, чогуур үнелиг рационну тургузуп, ажылды билдилиг организастап турарында-дыр.

База бир тодаргай чижек. Бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын «Шекпээр», «Хемчик», «Большевик», «Россия» совхозтар дыка ажыр күүсеткеш, чаруштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ынчаарга ол ажыл-агыйлар эрткен чылдың бо үезинде квартал планын күүседир хамаан чок, харын-даа хожудап турган. А ам канчап өске ажыл-агыйларны мурнай бергени ол? Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери эрткен чылдың шыныгы кичээндириинден чогуур түңнелди кылганында, ам ажылды чогуур негелденің деңнелинге тургусканында, мал чемин билдилиг ажылгап турарында ышкажыл. Ынчаарга кварталда эът садар талазыбиле мурнап турар «Шекпээр», «Ак-Туруг», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Тоора-Хем», «Кок-Тей» совхозтарны ап көрээлинер. Айыткан ажыл-агыйлар эрткен чылдың бо үезинде эът садар планын күүселиринге дыка хожудап турган болза, а бо чылын бурунгаар херин базымны кылган. Моон чажыды база-ла үстүнде айыткаывыс ышкаш, чогуур түңнелди кылып, ажыл-агыйны чорударын чаа ёзу-биле эде көргениинде-дир.

Ынчангаш, түңнел мындыг: план күүселдези хожудап, үстүр чедип турарының чылдагааны кыштың берге байдалында, мал чеминиң чедишпезинде эвес-тир. Үстүнде мурнакчы болуп турар ажыл-агыйларда мал чеминиң курлавыры өске ажыл-агыйларныыбиле дөмей болгай. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери моон чогуур түңнелди үндүрзе чогуур. Бисте болдунар аргалар, курлавырлар бар дээрзин мурнакчыларның чижээ хереченлеп турар.

Апрель 19-та—коммунистиг субботник

Владимир Ильич Ленниниң төрүттүнген хүнүнден бээр 105 чыл болур оюнга тураскаатган коммунистиг субботник эрттирер дугайында москвачыларның эгелекчи саналын бистің республиканың ажылчы чоннары калбаа-биле деткип, ол хүн кылыр ажылдарын амдыгааштан планнап турар.

Апрель 19-та болур коммунистиг субботниктің район штабы Бай-Тайга районда тургустунган болгаш ажылдап турар. Районнуң күш-ажылчы коллективтериниң күзел-сонуургалын болгаш планнарын ёзугаар ниити районга кылыр ажылдарны комиссия планнап турар. Коммунистиг субботник хүнүнде район төвүнүң болгаш суурларының чурттакчылары суур чаагайжыдылгазынга, школа, эмнелгелерге одаар ыяш белеткээринге колдап ажылдаар.

Механизаторлар часкы хову ажылдарынга белеткелдерни доозар талазы-биле ажылдарны, тараажылар болгаш суггатчылар суггат буталарын аштаар болгаш довурактаар ажылдарны кылыр.

Районнуң малчыннары бо чылды багай эвес көргүзүглүг эгелээн. Хойжулар ниитизи-биле төрээн 23 муң 977 хойдан 23 муң 998 хураганны камгалап алган. Субботник хүнүнде шефтеп турар организациялары-биле кады олар кышталарга, фермаларга ажылдап, мал кажаларын арылган септээр.

Эрткен чылгы субботникке муң ажыт кижи киришкеш, беш чылдың фондузунче 8 муң ажыг рубльди шилчиткен турган. Бо чылын күш-ажылчы байырлалдың киржикчилери оон дыка көвүдээр болгаш беш чыл фондузунче 9 муң хире рубльди киирер аргалыг боор турар.

* * *

Каа-Хем районда коммунистиг субботник штавын райкүүсконм даргазының оралакчызы эш Самороков баштап турар. Комиссия районнуң колхоз, совхозтары-биле дугурушкаанын ёзугаар, субботник хүнүнде көдээ ишчилериң кол күженишкинин часкы тарылгага белеткелдерже, ниитиниң малының ажаала чемгерилгезин күштелдиреринче утландырарын планнап турар.

Часкы хову ажылдарынга кирер бүгү техниканы, чепсекхерекселдерни апрель 20-де белен болган турарын чедип алырын субботникте ажыл-иштің кол өөрээ кылдыр районнуң механизаторлары көрүп турар.

* * *

«Большевик» совхозтуң ажылчы чону В. И. Ленниниң төрүттүнген хүнүнден бээр 105 чыл болур оюнга тураскаатган кызыл субботникти апрель 19-та эрттирер дугайында Москваның ажыл-ишчилериниң эгелээшкинин изин-биле деткип, он хүн 480 муң рубльдин ажылын кылып чоруткаш, 500 ажыг рубльди беш чылдың фондузунче киирерин бир үйбиле шиитирлээнер. Ажылагыйның коллективи ынчан тудуста хереглээр даш чыырын организастап чорудар.

Шаңнал сорук киирген

1974 чылдың социалистиг чарыжының түңнелинде ак-довуракчыларының кызымаккай күш-ажылын бедин-биле үнелеп коргеш, комбинатка СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчинир Кызыл тугун диплом-биле кады тывысканы дагжыларны улам сорук киирген. Ылангыя «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи эрткен айның планын ажыр күүседип, төрээн чуртка хөй даг-дүгүн артыкка берген. Тодаргайларга, арыглал фабриказы февраль айда бараанның продукция бүдүрериниң плаңын 101,4 хуу, сорттуг даг-дүгүн арыглаарының планын 109 хуу азы 4680 тоннаның орнунга 4722 тоннаны арыглаан.

Фабрикада эвлчеглер аразында калбарган социалистиг чарышка беш дугаар эвлчег (начальниги Ф. Г. Беспалов) ай планын 103,4 хуу күүсеткеш, бирги черни ээлээн. Ийи-ги черде ай планын 101 хуу күүсеткен дөртү эвлчег (начальниги А. Л. Бочкаев) болган.

М. ХОЮГ-ООЛ.

ШАЛЫПЧЫ ИШ

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң септекчи механизаторлары ажыл-агыйда бар шупту 48 тракторнуң септелгезин февраль 23-те бүрүн доосканн. Арткан көдээ ажылагый машиналарының септелгезин март 23-те доозар дээш, чаруштыг калбарткан.

Механизаторлардан Чамыяң Кызыл-оол, Николай Никитин, Михаил Чистобаев олар онза кызымак ажылдап турарлар.

А. БУЛАК.

СҮТ СААЛДАЗЫ КӨВҮДЭЭН

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан сүт-бараан фермазының кызыл булуңу. Арыг-силиг бичии өрээлди аяныг кылдыр берип каан. Комсомолчу-аныяктарның бо коллективиниң ажыл-ижиниң дугайын, ылаңгыя саанчыларның, бызаа ажаакчыларының эрткен чылда ажылының түңнелин, доозукчу чылда планын, тус-туста алган бедиткен хүлээлгелерин болгаш эрткен айларда кымкарының канчаар ажылдап турарын көргүзүг самбыразында чараштыр бижээш, аскан.

Саанчыларның хүнде саап турар сүдүнүң деңзизи январь айның эгезинде чоорту кудулап баткаш айның төнчүзүнде катап бир дескизи-биле бедип эгелээн болду. Фермада 167 саар инек бар. Оларны 15 саанчы саап турар. Бир кижээ-ле 22 хире инек онаажыр. Ынчаарга сүт саалдазының бүгү болуктерге хамаарыштыр бирде чавызап, чамдыкта бедип турарының чылдагааныныың дугайын айтырарымга, сүт-бараан фермазының эргелекчизи С. Сарыглар мындыг янзылыг харыыны кылды.

— Бо чылын сиген, тараа багай үнгениинден мал чеми бисте чедишпейн турар. Эрткен чылдың төнчүзүнде саваң болгаш хыыргыыш чамдык хүннерде шуут үзүктелип турду. Ынчангаш инектериниң сүдү эвээжеп турганы ол. Тес-Хемден хыыргыыш сөөртүп эгелээрге ам-на чүгээртедивис. Сүт саалдазы база чоорту көвүдеп ор. Хыыргыышты ылбырадыр бус-биле чымчаткаш инектерге берип турар бис. Мурнун булаажып чиирлердир.

Бригадириң ол чугаазы шын.

Хыыргыыш, саваң дээн чергелиг бөдүүн чемнерни олчаандырзын малга бээрге, оон хоолулуу эвээш болур. Өске чүүдерни аңаа холун, болбаазырадып турган, чемге ажыглаарга, малдың продуктулуг чоруу бедиир дээрзинге бо ферманың саанчылары бүрүн бүзүреп турар. Совхозтуң дирекция чери бөдүүн мал чемин болбаазырадыр хереклели маңаа кылдырган, бус-биле чымчаткан хыыргыышты саар инектерге берип эгелээн соонда оларның сүдү көвүдеп эгелээн. Республиканың барын талакы районнарының удуртукчулары болгаш мал ажыының тускай эртемниглери чоокта чаа арысканчыларның дуржулгазы-биле танышкан.

— Маңаа келген даргалар хыыргыыш чымчадыр черивисти дыка-ла сонуургап көрдүлер. Инектерге хыыргыыш бээр үевис чедип келди. Барын көрээлиңер — деп, бригадир чугаалады.

Инек кажааларының чоогунда от салыр черниң чанында мал чемин белеткээр шөлдү кылган. Ында саваң үүрмектээр дээрбе, адаанче трактор тергези кире бээр бедиктээште мотор күжү-биле долганып турар улуг демир доскаарны быжыглаан. Бөдүүн чемнерни дээрбеге хээндектээш, ол доскаарга уруп, изиг бус-биле чымчадыр кылдыр таарыштырган. 750 кг хыыргыышка 5 кг соданы, 10 кг фосфот бүдүмелди, 10 кг дусту, 25 кг эзиидирген чугай суун болгаш чарбаны доскаарга холуй ургаш, ол бүгүнү бир шак дургузунда бус-биле изидер. Хыыргыышка демги холуксаалар эки холушсун дээш доскаарны өй-өйлеп долгандырып каап турар.

Оон аңгыда дээрбедээн чарбаны хөөткеш, инектерге саалда үезинде берип турар.

Мал чеминиң белеткелинде Ш. Көшкендей, А. Сат, Э. Эник, М. Кыргыс олар кызымаккай ажылдап турарлар. Мал чеми соортур болгаш саваалаар ажылдар бүрүнү-биле механизастаттынмаан-даа болза, бо аныяк ажылчыннарның кызыл ажылдап турарын саанчылар мактап чугаалажып турар.

Ферманың ажылчыннары мал чемин (саваң, хыыргыыштың четчир шаан бодап) мындыг янзылыг болбаазырадып белеткеп алгаш, саар инектерге хонукта дөрт удаа чемгерип турар. Эртен, кежээ кажаа иптингге чымчаткан хыыргыышты, а хүндүс болгаш дүне курган саваңны, а саалда үезинде чарбалаан долганы инектерге бээрин чурумчуткан.

Мал чеминиң белеткелин база чемгерилгени бо хевирлиг организастаанының соонда сүт саалдазы көскүзү-биле арбыдап келген. Ол дугайын кызыл булунда азып каан көргүзүг самбыразындан көрүп болур. Январь айның сөөлгү хүннеринге чедир ферманың бүгү инектериниң бир хүнде-ле 757 кг сүттү саап турган болза, ам бир тонна чедир сүттү чорудуп турар апарган. Бүгү саачыларның көргүзүү бир дескиэ экижин турары черле оорунчуг.

Арысканның саанчылары бо чылын бир инектен-не 1650 кг сүттү саар деп белиткен хүлээлгени алган. Малдың чемгерилге, ажаалдазын ам-даа экижидип турган, ол сорулганы күүседир дээш олар улам күженишкиннинг ажылдап турар.

С. МААДЫ.

Баштайгы комсомол билеттери

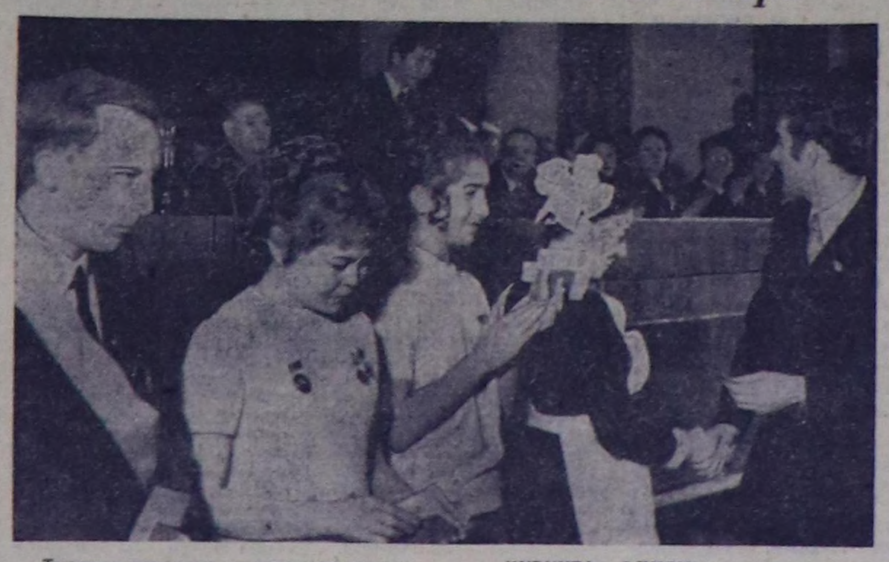

Тываның комсомол организацияларында ВЛКСМ документилериниң солуушкуну эгелээн. В. И. Ленниниң хевирин чураан баштайгы билеттерни Кызыл хоорайның 20 комсомолчузу март 1-де байырлалдыг байдалга алган.

ЧУРУКТА: ВЛКСМ хоркомунуң бирги секретары Е. Воронцов № 7 школаның ооренікчизи Таня Ярославцевага чаа билеттн тыпсын тур.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

● **КОПЕНГАГЕН.** НАТО-нуң шериг планнарын ёзугаар чаа дайынчы самолеттарны садып алырындан Дания ойталаар ужурлуг деп айыткан медеглелди Данияның Компартиязының ТК-зының чоокта чаа болган пленуму хүлээп алган. Оларны садып алыр деп турар акша-хөренги-биле амгы үеніің 7 муң квартираларын тудуп ап болурун Данияның Компартиязының органы «Ланд ог фольк» солун бижээн.

● **ЛОНДОН.** Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге Великобританияның кежигүн боор турарынга удур шимчээшкинге британ ортулуктарының улустарының чаа-чаа кезектери хүн бүрүде каттыжып турар. Чурттун элээн хөй хоорайларынга болган митингилерге болгаш хуралдарга ажылчы чоннар «Англия моон соңгаар «Ниити рыбоктан» үнер ужурлуг» деп, шиитпирлиг-биле медеглеп турганнар.

● **КАБУЛ.** Совет Эвилели биле Афганистанның аразында найырал чаагай кожа-хелбээ догуннаарының болгаш кайыкайызын хүндүлежириниң принциптеринге үндезилеттинген. Экономика болгаш техника талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдер дугайында ССРЭ биле Афганистан республиканың чазактарының аразынга дугуржулганы бо чылдың февраль айда чарыш, ат салганы кожахелбээ ийи чурттуң найыралдыг харылзааларының база бир тодаргай чижээ болуруун «Апис» солун найыралдыг харылзаа тургузар дугайында совет-афгани керээге ат салганының 54 чыл болганынга тураскаатган түүлүнге бижээн.

● **ЖЕНЕВА.** Ында делегейниң гуманитарлыг эргелерин бадыткаарының болгаш хөгжүдериниң талазы-биле дипломаттыг конференция бодунуң ажылын үргүлчүлевишаан. Анда дайынга таварышканнарны камгалаар дугайында 1949 чылдың Женева керээлеринге эдилгелерни болгаш немелделерни хүлээп алыр ужурлуг. 126 чурттуң болгаш 14 национал-хосталга дээш шимчээшкин организацияларының төлөөлөри чурттар аразынга болгаш чурттар аразынга эвес-даа чепсектиг месилдежиишкиннер үезинде хамаалы чонну камгалаарын күштелдирер хемчеглер дугайында немелде протоколдарны аңгы-аңгы комиссияларда көрүп турар.

● **БРЮССЕЛЬ** Барын чүктүң өске чурттарының экономиказы-биле сырый холбаалыг Бельгияның экономиказы хөлчок дорайтап турар. «Банк де Брюссель» банкының парлап үндүрүп турар «Бюллетень конъюктура» журналының сөөлгү дугаарында ындыг түңнел үндүрген. Үлетпүрде ажыл-чоктар санының көвүдеп, акша үнезиниң кудулаары-биле капсырлаштыр экономиканың идепкейлиг шинээ кошкан, чагыглар кирери эвээжеп турар деп, журнал дедеглээн.

● **ВАШИНГТОН.** АКШ-та чуртталга бажыннарын тудары ханы кризистелип турар. Садыг министерствозунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, бо чылын январьда тудутта капитал салышкыннары эрткен чылдың декабрьда турганындан 2,7 хуу кызырылган. Эрткен чыл дургузунда чурталга тудуунуң хемчээли 15,5 хуу эвээжээн.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Сантьягодан 200 километр мурнуу талага Курико хоорайның чоогунга шериг вертоледу озал-ондакка таварышкаш үрелирге, аңаа чораан Чилиниң фашистиг шериг хунтазының камгалал министри Оскар Бонилья өлген. Оон-биле кады ол вертолетка чораан алды кижи база өлген. Ассошиэйтед пресс агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, хунтаның чорудуп турар политиказының чамдык талаларына хамаарыштыр хунта-биле Бонилья чөрүлдээлерлиг турган.

(СЭТА).

Солбу даштыкы шакта информациялар

Парамон Никитович Петров Тываның хеергелчилер ниитилелиниң автобаазазынга ажылдап эгелээ-ле ам таптыг-ла 27 чыл чедип чоруур. Ол Совет Армияже моон аттанган. Шериг хүлээлгезин күүсетиеш, күш-ажылчы базымын эгелээн организациязынга ээп келген. Ооң башкарган автомашиназы республиканың кайы-даа булуңунга чоннуң чугула хеергелөл бараанларын чедирип келген. Ооң-биле чергелештир ол чолаачыларның бир бригадазын база удуртуп турар.

Бригада тоску беш чыл планын эрткен чылдың декабрь 25-те-ле күүседипиен. А Парамон Никитович боду 1977 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Ол «Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы» деп бедик адынга шынап-ла төлептиг. Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени дээш, хой орден, медальдар, хөрек демдектери ооң хөрээн каастап чоруур. Совет кооперацияның тергиини бо кижи тоску беш чылдың эң соолгу доозукчу чылын улуг күш-ажылчы чедиишкиннер-биле доозар сорулганы бодунуң мурнунга салган.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ БЮДЖЕТКЕ САЛДАРЛЫГ

СӘКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырышында бүгү-ле министерстволарның, планнаашкынның, хандырылганың болгаш саң-хөөнүң органнарының бүдүрүлге черлериниң уткуштур алган планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чогуур идигни берген турарын айтыкан. Саң-хөө органнарының кылып турар хүн бүрүде ажылдары чогум-на ол салган сорулганы күүседиринге дүүшкен турар ужурлуг.

Саң-хөө органнарның мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиниг күүседир бир кол арга болза коллективте ажылдың стиль-методун улам сайзырадыр, кадрлардан негелдени күштелдирер, оларның даандырган хөрээнге бот-харысалгазын бедидери болуур. Ол ышкаш кадрларны шын шилиири, кижизидери, оларны таарыр ажылдарга тургузары, экономиктиг өөредилгени доктаамал эрттирери база эргежок чугула. Бо талазы-биле ажыл Тес-Хем райкүүскомунуң саң-хөө килдизинде колдуу чогуур негелдеге дүүштүр чоруп турар. Коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумун үргүлүү чугаалажып, политиктиг информациялар болгаш техниктиг кичээлдер понедельник санында эртип турар. Ооң түнелинде коллективте даандырган ажылынга кызымак, сагылга-чурумнуг эштер эвээш эвес. Киллистиң кол бухгалтери Оюн Дүндүвеевич Тембрель саң-хөө шугумунга ниитизи-биле 40 ажыг чыл ажылдап келген. Ол даандырган ажыл-херек дээш харысалгазын бедиг-биле мелерел билип чоруур. Бодунуң хамаарышкан ажылынган аңгыда, саң-хөө ажылынга аргадуржулгазы четпес кижилерге боттуг дузаны үргүлүү чедирип келген. Оюн Дүндүвеевич коллективте партия эге организациязының секретары, Тываның Совет Эвилелинге каттышканынган бээр 30 чыл оюн таварыштыр хоочун ажылдакчымы «Күш-ажылдың хоочуну» деп медаль болгаш Тыва АССР-ниң Саң министерствозунуң болгаш күрүне албан черлериниң профэвилел обкомунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаан.

Саң-хөө килдизи тоску беш чылдың эрткен тодарадыкчы дөрткү чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришкеш, чамдык тодаргай ажылдарны кылып чорутканының түнелинде 1974 чылдың район бюджединиң орулга планы 116 хууга, чарылгазы 109,6 хууга күүседиптинген. Район бюджединиден дашкаар күрүне орулгаларының планы квартал санында ажыр күүсеттинип келген. Биргээр чугаалаарга, бо дээрге районуның чамдык ажыл-агыйлары, бүдүрүлге албан черлери 1974 чылда планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр болгаш хуусаа бетинде күүсеткен дээни ол.

Шуурмактың ыяш пунктузунуң коллективи боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1,3 хуу өстүрүп, бүдүрген продукциязының бот-үнезин чингедирин чедип ап, бүдүрүлгениң бүгү шынар талазы-биле көргүзүглерин экижиткеннден бюджет-биле чедиишкиниг санашкан. Бүдүрүлгениң кол фондуларының ажыглалы, күрүне бюджединге 43100 рубльдин арыг орулганың хостуг артыышкыны дээш 48100 рубльди төлээш, ниитизи-биле бюджетке 7200 рубльдиң орулгазын пландан ажыр киргген. Ол ышкаш Тес-Хемниң ыяш ажыл-агый чери, кино четкизиниң дирекциязы болган хереглекчилер кооперациязы бюджет-биле чедиишкиниг санашканнар.

Ынчалза-даа колхозтар болгаш совхозтар продукция бүдүрериниң талазы-биле алган хүлээлгезин күүседип турааннда, ооң экономиктиг көргүзүглериге азы ооң шынар талазы-биле көргүзүглериге кошкак кичээнгей салып турарын айытса эгүүр. «О-Шыныа» совхозу бода малдан алган продукциязының бир центнериниң бот-үнезин 0,4 көпеекке кызырза-даа, шээр малдан ниити алган продукциязының бот-үнезин бир центнериге онааштыр 21 рубль 32 көпеекке улгаттырганындан ук совхоз эрткен чылын 100 муң рубльдиг арыг орулгазын алыр турган, херек кырында үгле 17 муң рубльдиг орулгазын алган. Ынчаарга чер ажылы 48 муң рубль каражалыг болган.

«Тес-Хем» совхозта бир центнер дүктүң бот-үнези план ёзугаар 433 рубль 50 көпеек турда, херек кырында ол 617 рубль 72 көпеек болган азы 184 рубль 22 көпеек кылдыр аартаан. Ол чергелиг өскеда чамдык продукциялардың бот-үнезинің улгатканындан совхоз эрткен чылын 217 муң рубль түңге каражалыг болган. Шак ындыг четпес көргүзүглер районуның колхозтарында база бар. Моңу эдип алыр сорулга-биле ажылагыйларның удуртукчулары, тускай эртемниглери бүдүрүлгениң экономиктиг көргүзүглерине кол кичээнгейни угландырары чугула.

Чонуң чугула хереглелин хандырар коммунал ажыл-агый конторазының болгаш амыдырал хандырылга комбинадының планныг каражаларын бюджет дуглап турар. Ук алган черлериниң удуртукчулары бар арга-курлавырларны ажыглап турган, каражаларны кызырар хемчегларни дарый алыр ужурлуг. Херек кырында коммунал ажыл-агый конторазының (начальниги эш Борбак-оол) чүнар-бажың болгаш аалчылар бажыңының кинрзе чогуур акша орулгазын күүседип алзадаа, материалдыг курлавырларны болгаш эң ылаңгыя одаар чүүлүү камналга чок чадагай черге тургусканындан 20 муң рубльдиң каражазын болдурган.

Амыдырал хандырылга комбинады эрткен 1974 чылда планын чаңгыс-даа хевир аайы-биле күүседипээн, 25 муң рубльдиң планныг каражазын 32,1 муң рубль чедирген. Ук бүдүрүлгениң удуртукчузу турган Чажап, улуг бухгалтер Шойдунчаның ажылдакчы кижи бүгүдезинден негелдени суларатканындан коллектив четпес ажылдаан.

Беш чылдың бо эртин турар доозукчу чылының арткан айларында ажылда турган четпестерни чайладып, бөр аргакурлавырларны ажылгаларын үстүнде организацияларның удуртукчуларындан дарый негеттинип турар.

К. ОНДАР.

Тес-Хем райкүүскомунуң саң килдизиниң эргелекчизи.

Колхозтарда отчёттар болгаш соңгулдалар

ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Өвүр районуның «Коммунизмче орук» колхозунуң отчёттуг хуралынга санал берген колхозчулар ажыл-агыйда эки ажылдар бар-даа болза, ону хөлегелеп турар четпестерни илередип, колхоз баштаар черинің болгаш ревизия комиссиязының ажылын колдуунда шүгүмчүлекчи ёзу-биле көргеннер.

Тоску беш чылдың эрткен дөрт чылында колхозтуң экономиктиг көргүзүглери куду болуп, өспейн турар. Эрткен дөрт чылда колхоз планнап турганынга 569 бода, 8204 шээр малды, 259 чылгыны чедир албаан. Ооң кол чылдагааннары ниитиниң малының өлүп хораар, кызыраар, малды чидирер, самчыгдаар чоруктарның түңнелинде болгулаан. Ол-ла чылдагааннар-биле эрткен дөрт чылда 38,5 тонна эттн, 12,9 тонна сүтү, 22,9 тонна дүктү чедир бүдүрбээн болгаш хой-хой тонна мал продуктуларын күрүнеге чедир сатпайн барган. Ынчангаш ооң уламындан колхоз чыл бүрүде күрүне мурнунга хой өрелиг болуп артып турар.

Малдан эвээш продуктуларны ап турарының кол чылдагаазы—мал чемин четчири-биле белеткеп албайн келгенинде. Ону кылып алза-даа, ооң чарыгдалынга камналга чок болуп, кайы-хамаан чок төтчеглеп турарында. Ооң тодаргай чижээ, эрткен дөрт чыл дургузунда ажыл-агый чайгаар үнген сигенин үгле 3430 тоннаны белеткеп, ниити планкап турганынга ыракта чедир күүсеттнин барганы болур. Ооң ангыда, колхоз баштаар чери, ында тускай эртемниглер кукуруза тарылгазынче соолгу чылларда сагыш салбастай берген. Ол ышкаш мал болгаш чер ажылын хөгжүтпейн, эртем болгаш техниканың депшилгелиг аргаларын ажыглавайн турар.

Ылаңгыя мал ажылында четпестер хой. Чамдык малчынар онаашкан ажылынга харысалга чок. Ооң уламындан малды чидирер, самчыгдаар, малдың чаш төлүн чедир албас чижектер бар. Колхозтуң хой-хой - хойжулары кады-кожа чүүрттен, ажыллап турар. Ынчалзажок одар-белчиири, хандырылгазы дөмей хирезинде-ле, көргүзүглери аңгы-аңгы болур. Бирээзи колхозунуң мурнунга алган планныг онаалдаларын ак сеткилдии-биле күүседип турда, өскези чаш мал-даа камгалап, дүк-даа кыргып алыр планының чартыын безин чедир күүсетпейн баар. Чижээ, кыштаглары кожа Монгуш Намбарроол биле Куулар Сазыг дижик. Эпи Монгуш эрткен чылын 100 хойдан-на 120 хураганы камгалап алгаш, республиканың сураглыг хойжуларының одуруунга киргген. А. Куулар 100 хойдан-на 49-ла хураган камгалап алгаш, колхозунда хожудап турарларның одуруундан үнмээн. Ажылга харысалга чок, чалгаа, шүшпен чоруктуң көскү херечизи ол-дур. Ол дутайын Улаатайда болгаш Хам-Дытта хойжу бригадаларның бригадирлери Монгуш Сендеп, Ховалыг Самбылдай болгаш санал берген өске-даа эштер чидин-биле шүгүмчүлээннер.

Колхозта мал, чер ажылының продуктуларының бот-үнези улуг болуп артпышаан. Бир эвес 1971 чылда бир центнер инек эздин будүрериниг 70 рубль чарыгдап турган болза, бо чылын 110 рубль 12 көпеек чарыгдаан. А бир центнер хой эзлинге—97 рубль 75 көпеек, сүтке —54 рубль 81 көпеек, дүкке—381 рубль 01 көпеекти бо чылын чарыгдаан. Ооң түнелинде колхоз эрткен дөрт чылда арыг орулга кирип алыр хамаан чок, харын күрүне мурнунга өрелиг болуп келген. Ындыг өренің түңү чылдың-на өзүп турар. Ол дээрге колхозтуң удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң багай ажылын хереченлер турар санчурагайлар-дыр.

Малчынарның аразында ажыл-ижинге кызымак эвес, ниитиниң малын чидирер, самчыгдаар кижилер бар. Хойжулар Багзын 59, Сазыг 49, Өлчей 61, Айыжы-оол 24 шээр, а М. Өреге 39, К. Марыш-оол 54 бода малды чидиргеннер. Ол малдарның өртээн эгидер хемчегларни колхоз баштаар чери албаан.

Машина, техникага камналга чок чорчу колхозта ам-даа читпээн. Колхозтуң гаражының батареялары доңгаш, чаа теп үрелгениден ам ажыглал чок арткан. Чолаачылар машиналарын бажыңнарының даштынга хондуруп, эртен ажылче үнерде оларны эргизип, хой үе-шакты чарыгдап турарлар.

Илереттинген четпестерни колхоз баштаар чери бо чылын катаптавазын, удуртулганы күштелдирерин хуралга санал берген колхозчулар шүгүмчүлеп, доозукчу чылда күжениишкиниг ажылдарын хүлээннеер.

С. ХЕРТЕК.

Хой оолдаашкыны

ХУРАГАННАР МЕНДИ

Районнуң колхоз, совхозтарының кыштагларында хой оолдаашкыны массалыг апарган. Бо чылын районга 69 муң хой төрүүр. Ам 45955 хой оолдапкан, оон 46165 хураган менди алдынган.

Хой оолдаашкыны «Искра» колхозта доостур чоожшулаан. Ында бүгү төрүүр хойнуң барык 90 хуузу хураганнапкан. Олар хорамча чок.

М. ДУГУРЖАП.

* * *

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында мал хүр кыштаглап турар. Коммунист Сарыг-оол Доңгур-Баштыговна Ховалыгга удуртканийн хойжу бригадада 4809 баш төрүүр хой бар. Бригадада 2855 чаш хураган менди алдынган.

Салбырның малчыннарында мал чеми чедирер, малды сула, чарба, сиген, дус аймаа-биле үзүктел чок хандырар сорулга-биле чеди тракторну, суг соортур бир тракторну быжыглаан.

Б. КУУЛАР.

* * *

Чаш мал төлүн менди камгалап алыр дээш ол-ла совхозтуң Шекпээр, Чодураалыг Сайыр, Холчуктуг, Чушкут бригадаларының хойжулары күжениишкиниг ажылдап турар. Ол бригадаларда төрүттүнген 4763 хураган онча-менди. Хойжулар Сарыглар Серен, Ооржак Аяк-Хоо, Сарыглар Хуна, Сарыглар Эртине болгаш өскелерниң кодаларында малдың чаш төлү хораваан.

Ниитиниң малы хүр кыштаглап, чидириг чок өзүп турар.

Д. ШАКТАР.

* * *

Шээр малдың оолдаашкыны «Сүт-Хөл» совхозтуң салбырында багай эвес. Ажыл-агый ниитизи-биле 2831 хураганны менди алган.

Совхозтуң Кара-Чыраа салбырының Өлеп, Чес-Булун бригадаларында 3187 хураган онча.

Ишкин салбырының Шеле болгаш Сайырда хойлары чаа оолдап эгелээн. Ында 584 хураган камгалап алдынган.

Салбыр бүрүзүнде сиген, сула, чарба соортудгезин үзүктелдирбейн турар. Сакманщиктерни йодан санында быжыглаан.

О. КАҢ-ООЛ.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң хою хой эвес—12 муң баш. Ынчангаш СӘКП Тыва обкомунуң Тыва-га хой ажылын улам ыцай хогжүдер дугайында айтырыгны чугаалашкан онгу пленумунуң шиитпиринге дүүштүр оларны 1980 чылга чедир 20 муң чедир өстүрерни көргеп. Ону амыдыралга боттандырар талазы-биле хемчегларни совхозта партия организациязы ап турар.

«Хемчик» совхозка хой ажылын хөгжүдер дээш чүү кылза чогуурул? Ук айтырыгны совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери болгаш коммунистери тус черниң байдалынга хамаарыштыр өөренип көргеш, партия хуралынга чугаалашкан. Ынчан кызза ужурлуг бүгү ажылдар планнаттынган болгаш ол сорулгаларны күүседир дээш ажылдарны чорудуп турар.

Кандыг-даа малды өстүрериниг хамыктың мурнунда эки кадрлар херек, быжыг чемсуур белеткээри, чылыг орансаваны кылыры, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, таарымчалыг байдалды тургузары чугула. Ынчангаш партия организациязы күштү, дуржулганы олче угландырып турар.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында бар кажаалариның септелгезин чорудары болгаш оларның кырынга чаа дөрт кажааны немей тудары көрдүнген турган. Олар бүрүн кылдынган. Моон мурнунда чылдарда малчынарның бажыңнары септеттинмейн турган. Ам кыштагларда септелгеге кирбээн бажыңнар чок. Бызаңчылар бригадазын май айда-ла четчелээш, кылыр ажылын звено бүрүзүнге хуваагаш, кыштагларже аъткарган бис. Ооң түнели эки болган.

Барыын-Хемчик районуның девискээринге хар орай чаар, чамдык чылларда мырыңай кара-даа болгулаар. Бо чорук шаанда малды суг-биле хандырарынга улуг бергедээнникин таварыштырып турган. Соолгу чылларда безин суг соортур машина чедиишпезинден ол айтырыг үзе шиитпирлеттинмээн турган. Бо хүннерде совхозта суг соортур дөрт автомашина, ийи трактор бар болгаш үш кудук ажылдап турар. Ындыг болганда малчынарда сугдан бергелеп турар чаңгыс-даа кодан чок.

Барыын-Хемчик районуның Ак-Довурак хөорайга чоок ажыл-агыйлары оон изит сугну ап, мал суттарып турар. Ол дыка-ла таарымчалыг. А бистиң совхоз топ сүт-бараан фермазында мал чеми болбаазырадыр кухнядан изиг суг алыр. База-ла багай эвес. Оон соорткен сугну хой кажааларында доскаарларга кудуп каарга соовас. Моон мурнунда чылларда ындыг эвес, доскаарлар даштыгаа турган. Ынчан эккелген сугнуң дең кезии дошталын калыр, ону буза шаап төгер ужурга таваржып турдувус.

Совхозтуң хой ажылын хөгжүдер талазы-биле комплексиниг планда хойнуң чайгы семиртилгезин онзалап көрген. Анаа үидезилээш чайлаглаашкынын картазын тургускан. Аарыг малдарны үзүп тургузар тускай пунктуну база кылган. Ында 400 хойну аарыының айы-биле үзер өрээлдерлиг кажааны туткан. Оон-моон чыып эккелген 300 хире хойну аңаа эмнеп сегиткеш, кадарчыларынга катап хүлээткен. Бо болгаш өске-даа ажылдар хойну өстүрериниг угланган хемчеглер-дир.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында совхоз төрүүр үүс хойга онааштыр 85 хураган алыр планныг турган, 88-ти доруктуруп алган. Күрүнеге дүк садар план база долу күүсеттинген. А коммунист Хомушку Саны-Маадырның удурткан хойжу бригадазы төрүүр үүс хойга онааштыр 93 хураганны өстүрүп алган. Ында сес каларчы 90-дан 105 чедир хураган доруктурган. Оларның аразында Хомушку Саны-Маадыр. Саян Серин, Хомушку Саймыт ышкаш мурнакчы коммунистер бар.

Бо хүннерде совхозта мал оолдаашкыны түлүк, чаш хураганнар ажаан алыр талазы-биле социалистиг чарыштың мурнуку одуруун база-ла коммунистер эдлеп турар. Мындыг чымыштыг үеде малчынарга дузалаштырары-биле 66 сакманщикти партия организациязының удуртулгазы-биле комсомол комитеди кыштагларже чоруткан.

Совхозта партия организациязы малчынарның мергежилиг болгаш политбилиг бедидериниге угланган ажылды чорудуп турар. Зооветеринарлыг өөредилгени айда ийи катап эрттирери чурумчуттунган. Бо чылын хойжулар ортузунга коммунистиг күш-ажыл школазын база организаастаан. Партком аңаа тускай пропагандистерни быжыглаан. Черле ынчаш партком кежигүннери, тускай эртемниглер түс-тус харылаар хойжу аалдарлыг. Олар ол аалдарның ажылжиңи, амыдырал-чуртталгазын үргүлүү хайгаарап, пәртиянын сөзүн чедирип, чогуур дузаны көргүзүп турарлар.

Беш чылдың доозукчу чылында «Хемчик» совхозтуң хойжулары төрүүр үүс хойга онааштыр 90 хураганны доруктуруп, хой бүрүзүнден 1,8 килограмм дүктү хырып алыр сорулганы салган ажылдап турарлар. Оларның үүлезиниң бүдериниге чигаанныг турбас.

М. БЫСТАЙ-ООЛ,
совхозта партком секретары.

Комсомолчу Владимир Доңган Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозта хойжу бригаданың бригадири. Амгы үеде ооң удурткан бригадазында хой оолдаашкыны массалыг чоруп турар. Төрээн хойларның чаш хураганнарын онча-менди доруктурар дээш бригаданың кадарчылары бүгү күжүн олче угландырган.

Владимир Доңган хой-ниити ажылынга база идеякейлиг киржип турар. Ол Бурен-Хем кодээ Совединиң депутады.

ЧУРУКТА: В. Доңган.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Харыысалга дугайында чугаа

САНАЛДЫ ДЕТКИДИМ

Эрзин районуның «Чаа орук» колхозунда № 1 хойжу бригаданың бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Соян Алдын-ооллуң хойжунуң харыысалгазының дугайында үүлүн солундан номчаш, ол талазы-биле бодалдарымны бижиксеедим. Мал ажылынга ажылдан чораан үениң дургузунда эвээш-биче-даа болза арга-дуржулгага өөренидим. Моон мурнунда 4 чыл улаштыр инек фермазының, а соолгу 7 чылда хойжу бригаданың бригадиринде ажылдап чор мен. Малчынның ажыл-ижи чымыштыг, берге-даа. Үгле кызымак, ак сеткилдиг, тура-соруккур кижилер ол ажылга ажылдан шыдаар. Ындыглар бистиң «Хадың» колхозта эвээш эвес. Төрүүр 100 хойга онааштыр 90—100 чедир хураган камгалап алган С. Ондар, О. Хирлиг-оол, О. Опай, О. Байкара, хой бүрүзүнден 3,5—4 кг дүк кыргыл алган А. Дамдын-оол, Д. Маңган-оол, А. Аңзат болгаш ооңдаа өске мурнакчы хойжуларны оларга хамаарыштырып болур. Моон мурнунда чылдарда колхоз төрүүр 100 баш хойга онааштыр 57 хураган камгалап ап турган болза, ол сан эрткен чылын 87 четкен. Күрүнеге дужааган хой бүрүзүнүң дириг деңизин 51 кг болган. Күрүнеге эзт, дүк садарының чыл планын колхоз ажыр күүсеткен. Ол дээрге бистиң малчынарның эрестиг ажылының ачызында чедип алдынган.

Ынчалза-даа, ниитиниң малының баш санын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун чедип алыр дээш кыспас, малдың одар-белчиирин чеп ажыглаваас, малга четчир, чемни белеткевес, харысалга чок чамдык хойжулар бисте бар. Хөй хой самчыгдаан. О. Седен-оол, К. Маадыр-оол, С. Тас-оол болгаш оон-даа өске чамдык хойжуларны оларга хамаарыштырып болур. Үстүнде адаанывыс хойжулар колхозка 1000—2000 чедир рубльдин каражазын чедирген. Ажылынга ээ-харыысалга чок, чалгаа, арагачы кижилерге ниитиниң малын моон соңгаар малдадып болур бе дээрзин колхоз баштаар чери өөренип көөр үе келген. Мал ажылынче аныяктарны хаара- тудар ажыл кошкак. 23 хойжунуң үгле үжүү аныяктар. Бо дээрге колхозта комсомол, хой-ниити организацияларының аныяктар ортузунга ажылче ханылап кирбейн турарының бадыткалы-дыр.

Ажылга бот-харысалганы бедидериниге хойжулар ортузунга организаастаан чарыш дузаларын биллдингир. Ынчалзаа-даа ол чарышты ёзу барымдаалап чорудар, хуралларга үгле мурнуудагы-ла мурнакчыларны адаар, аныяк, чаа ажылдап чоруур хойжуларны деткивес, оларның негелде, хомудалдарынга дыңнангыр эвес чоруктар бисте бар.

Мал ажылында кол үүл—ооң чем базазын белеткеп алырында. Ындыг турбуже бо чугула ажылче кичээнгей бисте ам-даа кошкак. А чедир белеткеттинмээн мал чемин малчынарның хуудаа малы база чип турар. Бо четпестерни элер талазы-биле хемчеглер алдынмайн турар.

Ниитиниң малының баш санын өстүрери — малчын бүрүзүнүң кол хүлээлгези ол. Үгле кызымак ажыл-иштиң ачызында ол чедип алдынар.

С. ДАҢГАА.
Бин-Хем район.

Эрзинниң коммуналчылары

Эрзинниң коммунал ажылагый конторазының адырлары эрткен тодарадыкчы чылда боттарының мурнунда тургустуунган сорулгаларын эрестиг күүседип шылаан. Чүнар-бажың, хеп чүүр цех, валчылар бажыны, бажыңнарга газ киирер болгаш чүрттакчыларга өске-даа ажык-дуза чедиринин талазы-биле онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Доозукчу чылды олар база багай эвес эгелээннер. Эрткен ийи айда чүнар-бажың бодунуң планныг онаалдазын ажыр боттандырган, а хеп чүүр цех — харын-даа ийи катап ажыр күүсеткен. Боттарының шалыпчы күш-ажылын олар амдаа чедиишкиниг үргүлүүлевишаан.

С. ЧЫМБА.

Советтер болгаш амыдырал

Ильинка ажыларны деткивишаан

Республиканың бүгү кодээ болгаш суур Советтеринге Каа-Хем районкуң Ильинка кодээ Совединиң кыйгырын деткивишаан Шуурмак кодээ Совединиң ажылчы чоннары социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге кужениишкинни мөөнүеп турар.

Чыл планын декабрь 25-те күүседир дээш демисел Шуурмактың ыяш ажыл-агый пунктузунда хайыккан. Пландан ажыр ол коллектив 20 муң рубльдиг продукциязын бээр. Советтиг девискээринге культура-амыдырал, чаагайжыдылга талазы-биле улуг ажылдар кылдынар. Магазиннер баран саарылгазының чыл планын 105 хуу күүседир. Чаагайжыдылгаже чонну эвилелдээш, 612 дөс ыяшты, чаваң үнүштерни тарыыр. Чурттакчы бүрүзү бажыңының чанынга ногаан үнүштерни олуртур. 10 км орукту септээр. Школа, уруглар сады, медпункт, библиотека, клуб септелгезин августуң эгезинде доозар. Организация бүгүдезинге олаар ыяш соортүрүн апрельдиг эгезинде доозар.

Чурттакчы бажың бүрүзү социалистиг хүлээлгелерлиг. Эң эки бажың, эң эки кудумчу дээш чарышты квартала бир удаа түңнээр. Культура, хой-ниитиниң үлегерлиг корум-чуруму дээш ажылдарны депутаттар, активчилер янзы-бүрү арга-метод-биле чорудуп турарлар.

Социалистиг чарыш доозукчу чылда чаа күш-биле хайыккан. Ооң ажыктыын, дээштиин бедидери Советтерден, ооң депутаттарындан улуг күжениишкинни негээр. Кодээ Советтиң 20 депутадының хей кезии эрткен чылын соңгукчулар мурнунга отчёттарын берген.

С. ОЮН,
Тес-Хем районуның Шуурмак кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы.

Активке даянгаш

Сүт-Хөл кодээ Советтиг сессиязынга 1975 чылдың бюджедин болгаш ажылчы чоннарның социалистиг хүлээлгелерин хүлээп алган. Каа-Хемниң Ильинка болгаш Чөөн-Хемчиктиң Чыраа-Бажы кодээ Советтериниң ажылчы чоннарының кыйгырын олар база деткип, чарышты калбартырынче угланган чугазны кылганнар.

Суг-Аксы болгаш чурттакчылыг өске-даа черлериниң арыгшеверин, чаагайжыдылгазын апрель 25-тиң бетинде доозар, агитквартиралар дамчыштыр концерттерни организаастаар, школа болгаш культура албан черлериниң септелгезин кылыр.

Сүт-хөлчүлер Алдан-Маадыр кодээ Советтин ажылчы чоннарын социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Б. САТ.

ДЕПУТАТ СОҢГУКЧУЛАРЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Алдын-кыс Саная-Байыровна Монгуш соңгукчулары-биле ужурашкан.

Чадаана хөорайга болган ужуражыышкынга депутат А. Монгуш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң эрткен чылдың декабрьда болган сессиязының ажылының түнелин, Тываның ажылчы чоннарының 1974 чылда чедип алган чедиишкиннеринин болгаш совхозта мал кыштаглаашкынының байдалын чугаалаан.

Депутат бодунун-ажылдап турары СӘКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының ажылын соңгукчуларга таныштырган. Ферма доозукчу чылда 609 тонна сүтү бүдүрер, күрүнеге 530 тоннаны садар. Бир саар инекке онааштыр 2300 литр сүтү саар. Ферманың саанчылары кижи бүрү ортумаа-биле 2000—3000 кг сүтү саап алыр. Алдын-кыс Саная-Байыровна боду — 3600 кг сүтү саарын хүлээнген ажылдап турар.

Ужуражыышкын хуралынга А. Гоновницына, Д. Сат, Х. Дорж, К. Ооржак болгаш өскелер-даа чуве чугаалап, депутатка чагыглар бергеннер.

Депутат районуң «Искра», Ленин аттыг колхозтарынга болгаш Улуг-Хем районуң «Ак-Туруг» совхозунга база барып, соңгукчулар-биле ужуражыышкынны эрттирген.

М. СЕВЕН.

АЙДА ИЙИ УДАА

Бай-Тайга райкүүскомунуң чанында Советтер ажылдакчыларының школазының кичээлдери айда бир удаа эртер. Ында колхоз, совхозтарның болгаш албан организация черлериниң удуртукчулары хаара туттунган. Орта Совет тургузуг талазы-биле янзы-бүрү темаларлыг лекцияларны дыңнап турар.

Чоокта чаа ол школаның эзлчеглиг кичээлинге райкүүскомдаргазы Р. Хунай-ооллуң «Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге Советтерниң ролю», райкүүскомнуң даргазының оралакчызы Д. Монгуштуң «Хамаатты камгалалының дугайында» болгаш өске-даа эштерниң лекцияларын советтер активи улуг сонуургал-биле дыңнаваннар. Ол лекцияларны районнуң ажылагыйының чижектери-биле бүрүн хозбаштырганы дыңнакчыларга солун болгаш ажыктыг болган.

С. САЛЧАК.

СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

Редакцияларның каттышкан летучказы

Март 3-те «Шын» солун редакциязының республика солуннарының, радио болгаш телевиденье комитединиң журналистериниң каттышкан летучказы болун эрткен. Ук летучканы тывага хой ажылын хөгжүдериниң айтырыгларын парлалга органнарының, телевидениенің, радионуң чырыдып турарынга тураскааткан. Летучканың сорулгазының дугайында Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, «Тувинская правда» солуннуң редактору В. Л. Маслов чугаалаап, чаладып келген аалчылары — Социалистиг Күш-ажылдың Маадылары Д-Н. Ч. Ооржак, У. А. Бавун-оол оларга байыр чедирген. Тывага хой ажылын хөгжүдериниң айтырыгларын «Шын» солуннуң арыннарынга чырыдып турарының дугайын солуннуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи К. М. Аракчаа каттышкан летучкага чугаалаан.

«Республикага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш республиканың ажыл-ишчилериниң күш-ажылын солунга чырыдар, оларның ажыл-ишчи сорулгаларын чедиишкиннеринің пропагандалаарынга «Шын» солуннуң журналистери дилеп тывар дээрзин ол чыылганнарга бузуреткеи.

Дараазында «Тувинская правда» солуннуң кедээ ажылагый килдизиниң эргелекчизи В. А. Карманов чүве чугаалаан.

Хойжуларның ажыл-ижин солуннуң арыннарынга чырыдар, оларга солун, дээштиг материалдарны бараалгадыр, хой ажылын сайзырадырынга шаптыктап турар чамдык четпестерни чайладыр талазы-биле оларга дузалаар дээш ол солуннуң коллективиниң журналистериниң кылып турар ажылдарынга эш Карманов доктаагаш, ол ажылды экижидер дээш моон соңгаар-даа кылза чогуур ажылдарны чугаалаан.

Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле республиканың районнарында, ажыл-агыйларында хойжуларның кызымак ижин, оларның дуржулгазын пропагандалаар талазы-биле радио болгаш тележурналистерниң ажылының дугайында ол редакцияларның улус ажылагый дамчыдылгаларының редакторлары С. Хертек болгаш В. Клейменых олар чугаалаан.

Индирде — «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржак:

— Тывага хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң хемчеглерин айыткан СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалын республикада күүседип турарының талазы-биле айтыгны парлалга ажылдакчылары чугаалажыл турарын сеткил ханыышкын-биле дыңнадым. Пленумнуң доктаалын чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле улуг болгаш ажыгтыг ажыды кылып турар-дыр силер, эштер журналистер. Мурнакчы хойжуларның арга-дуржулгазын солуннарга, радио болгаш телевидение дамчыдылгазынга чырыдып турарындан ол бүгү чүүлдер хойжу бүрүзүнүң чедиишкининиң үндезини апарган — деп, журналистерниң аалчызы, сураглыг хойжу чугаалаан. Хой ажылын хөгжүдериндe бар четпестерге ол доктаап, уксаажыдылга ажылынче, малга четчир чемни белеткээринче чамдык ажылагыйларда кошкак кичээнгей салып турарын ол шугумчүлээн. Бо талазы-биле ажылды колхоз, совхозтарны, Чаданада уксаажыдылга каттыжышкышының тускай эртемниглери чогуур негеддезиниге чедир чоруткайн турарын, Тываның Дуржулга станциязының эртем ажылдакчылары хой ажылын эртемге үндезилен хөгжүдериниң талазы-биле боттуг арга-сүмени барының талакы районнарга чедиреринге кичээнгейге албайн турарын Д-Н. Ч. Ооржак чугаалаан.

Аныяктарны хой ажылынче хаара тудар талазы-биле ВЛКСМ обкомунуң доктаалын «Алдан-Маадыр» совхозта комсомол комитеди багай эвес күүседип турар. А Оргу-Шөлде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының чедиишкиннери дуржулгалыг хойжуларны өөрүп турар.

Фашистиг Германияны совет улустуң Тиилеэнинин 30 чыл болур оюнда тураскаадып, дайын шөлүнденээп келбээн Сат Бүрзекейниң үлүүн күүседир дээн аныяктарның кыйгырыын Оргу-Шөлде хойжу бригадазының аныяктары деткип, төрүүр 100 хойга онаштыр 105 хураган камгалап алыр дээн хүлээлгезин 106 кыдыр эде көрүп, ону күүседир дээш ажылдап турарын Дажы-Памчал Чыртай-оолович журналистерге чугаалаан.

Талдыда Тока аттыг совхозтуң дуржулдалыг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. А. Бавун-оол СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин хойжулар ортузунга пропагандалаар талазы-биле республика солуннарының, радио болгаш телевидение журналистериниң ажылын демдеглевишаан, ажылынга ээ-харыысалга чок, ниитинин малын самчыгдаар чамдык хойжуларны парлалганың чидиг, дээштиг сөзү-биле сойгалаары чугула дээрзин чугаалаан.

Республикага хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглериниң күүсеттинип турарының дугайын чугаалавышаан, Дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы, кедээ ажыл-агый эртемниериниң кандидады Т. Б. Дашиев, солуннар арыннарынга, радио болгаш телевидениениң дамчыдылгаларынга хой ажылын үеспүрге үндезилен сайзырадырының дугайында чүүлдер, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң ажылын анализтээн корреспондеңниялар эвээш чыыттының турарын айыткан.

Парлалганың, радио болгаш телевидениенің журналистериниң СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалының күүсеттинин турарын чоннга таныштырар талазы-биле кызза чогуур ажылдарын каттышкан летучкага санал бергеннер: республиканың Совхозтарының будуруже каттыжышкынының начальнигиниң бирги оралакчызы В. Д. Даваа, радиодамчыдылгазының кол редактору Д. Э. Ендан, «Тувинская правда» солуннуң редакторунуң оралакчызы В. П. Филиппов болгаш «Тываның аныяктары» солуннуң ажылдакчызы А. Оскур олар чугаалаан.

Журналистерниң каттышкан летучказынга СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. С. Сонам киржип, чүве чугаалаан.

М. КАЛЧАН.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы„ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 49 «Шында»).

ТАНДЫ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Молур Кок-Хунаевна **Ондар** — «Шамбалыг» совхозтуң мал эмчизи.

Александра Чаловна **Оюн** — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчузу.

Зинаида Ивановна **Терентьевна** — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өшкү-Саар Александровна **Оюн** — Сосновка суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Аина Узуновна **Кок-Сарыг** — Сосновка суурда өг-бүле ээзи.

Галина Алдый-Сарыговна **Куулар** — Шамбалыг суурда өг-бүле ээзи.

Кара Чашмановна **Монгуш** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Толгар Чамбаловна **Монгуш** — «Коммунизмниң» колхозтуң колхозчузу.

Байлаң-Кыс Намчыловна **Намчыл** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Ооржак-ооловна **Ооржак** — Кур-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Ольга Исокаевна **Оюн** — Тываның кедээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының ажылчыны.

Кара-кыс Аскак-ооловна **Саая** — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчузу.

Александра Кертиковна **Сазан-оол** — Хову-Аксында № 2 столоваяның повары.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Саар Калия-ооловна **Аракчаа** — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Декермаа Маландаевна **Арнак** — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Шигжирмаа Танзыновна **Карма** — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Зоя Ивановна **Микина** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Марта Яндараевна **Монгуш** — Тываның кедээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының ажылчыны.

Часыдай Васильевна **Оюн** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Күнзеңмаа Тойбулановна **Салчак** — «Коммунизмниң» херели» колхозтуң колхозчузу.

Татьяна Адыгжиевна **Саная** — С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анаштай Даңзыновна **Хомушку** — Кочетово суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дүктүүшпен Байкараевна **Манчанмаа** — Кур-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Чимит Шалдан-солёвна **Мичит** — «Шамбалыг» совхозта өг-бүле ээзи.

Саяна Доржуевна **Оюн** — Кочетово суурда уругларга садының ажылчыны.

Сүзүнмаа Спириновна **Оюн** — Тываның кедээ ажыл-агый дуржулга станциязының ажылчыны.

Евгения Степановна **Попова** — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Мария Даңзырыновна **Тюлюш** — Кочетово суурда өг-бүле ээзи.

Анна Ивановна **Юдина** — Райпо ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сендичай Тюлюшовна **Донгак** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Мария Туматовна **Белекпен** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анай Монгушевна **Дамба** — Ак-Туругнуң кадыкшылга школазының ажылчыны.

Надежда Даңкаевна **Дуктугу** — Арыскан суурда өг-бүле ээзи.

Сединил Сандыковна **Хураалдаа** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дыртый Дөөленовна **Комбу** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Шактар Мандишпановна **Ховалыг** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сара Кууларовна **Даржай** — «УТКА-ның 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Тюлюшовна **Сарыг-оол** — Алдыы-Шынаа суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Амар Ховалыговна **Доржу** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Бичe-Уруг Очур-ооловна **Кыргыс** — Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Валентина Егоровна **Местрикова** — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Татьяна Долгановна **Шохова** — «Х Улуг хурал» колхозтуң колхозчузу.

Ховалыг Ажыевна **Намчалбаа** — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **С. КРАСНЫЙ**

Кызыл хоорай, 1975 чылдың январь 30.

УЛУСЧУ ТАЛАНТЫЛАРНЫҢ ФЕСТИВАЛЫ

Ажылчы чоннарның чогаадыкчы бот-тывынгыр уран чүүл ажылының баштайгы Бүгү-эвилел фестивалын эрттиреринің республика, край болгаш область оргкомитеттериниң даргаларының чөвүлел хуралы Москвага болган.

ВЦСПС-тиң секретары, Бүгү-эвилел оргкомитединиң даргазы Л. А. Землянникова илеткел кылган. Фестивальдың баштайгы — бодунуң нептереңгей талазы-биле эң массалыг болгаш калбак эзелчээ Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезинің 30 чыл оюн — тураскаалдыг хүннү бистің чуртувус демдеглеп турар чылда эртер деп, ол демдеглээн. Фестиваль чуртувустуң хой-хой республикаларында, крайлары биле областарында чон талантыларының улуг, чайыннанчак байырлалы кылдыр, ажылчы чоннарның культурага, уран үүлгеге чедиишкиннериниң көргүзүү кылдыр ажыттынган.

Чоннуң уран үүл чогаадылгазын массалыг болдурарынче, чаа-чаа коллективлерни тургузуп, бар коллективтерни быжыглаарынче, аныян хоорайларга, Бүгү-эвилел тудугларынга, кедээ черлерге уран үүлдүң бот-тывынгыр чогаадылга ажылын ажылчы чоннарның кылырынга эргежок чугула үүлдерни тургузуп бээрин хандырарынче санал бергеннерниң чугааларынга улуг кичээнгейни угландырган. Уран үүлдүң бот-тывынгыр коллективтериниң чечен чогаал, идея талазы-биле бедик деңнелдиг репертуарын тургузары улуг ужур-дузалыг. Оларның ажылының шынарын бедиринге чогаадыкчы эвилелдер, литература, уран үүл ажылдакчылары чугула рольдуг болган турар сорулгалыг. Бот-тывынгыр уран үүлдүң жанрларын калбартырының эргежок чугулазын база демдеглеттинген. Таңцы, ыр болгаш театр коллективтери-биле чергелештир чонга сураглыг апарган агитбригадаларны, кино болгаш фотостудиларны, чурулга, шимелде-каасталга уран үүлүнүң бөлгүмнерин, студиларын тургузарынче сагыш салза чогуур.

Совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга чонну кижизидер, ниитилел-политиктиг чугула ажылдар кылдыр үнеледир, бот-тывынгыр уран үүлдүң чылдын-на эрттирери чаңчыл болган ыр, музыка байырлалдары, үрер хөгжүм марш-парадтары, аныяктар ырларының база күш-ажылдың, Совет Эвилелиниң улустарының найыралының дугайында ырлар байырлалдары фестиваль үезинде эртер.

(СЭТА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БУХАРЕСТ. Социалистиг Румынияда суг байлаан шын ажыглаарының калбак программазын боттандырып турар. Ам чурттуң сөңгү-барының талазында Яда, Дрэгена болгаш Секуеу — үш хемниң байдалын экижидер ажылдар хары угда эгелей берген. Оон төлевилелиндe Дрэгенага плотина тудар болгаш 120 миллион кубометр суглуг турар кылымал хөд тургузар дээн. Суг кадагалаар ол кылымал хөлден дөрт километр дурттуг туннель дамчыштыр суг Ремециниң чер иштинде электростанциязының турбиналарынче агар. Оон төлевилеттинген күчүзү — 146 муң киловатт.

ГАВАНА. Кубага күш ажылы улусчу эрге-чагырга чылдарының дургузунда үлетпүр күжүн ажыглаар үндезиниг болурунче шилчээн. Чурттуң күш ажыл-агыйлары 1974 чылда күрүнеге бедик шынарлыг 1 миллиард 674 миллион 342 муң чуурга бүдүрүп берген. Бо чылын чуурга бүдүрерин 1 миллиард 705 миллион 900 муң чедирер дээн.

БЕЛГРАД. Югославияның гилиит байлактыг эң улуг девискээрлериниң бирээзи — Колубараның хөмүр-даш бассейни 600 ажыг дөрбелчин километр шөлде калбара берген.

Бассейн хүнүүн-не ортумаа-биле 25 муң тонна хөмүр-дашты берип турар. Бассейнни келир беш чылда сайдым. Пленумнуң доктаалын чон ортузунга пропагандалаар талазы-биле улуг болгаш ажыгтыг ажыды кылып турар-дыр силер, эштер журналистер. Мурнакчы хойжуларның арга-дуржулгазын солуннарга, радио болгаш телевидение дамчыдылгазынга чырыдып турарындан ол бүгү үүлдер хойжу бүрүзүнүң чедиишкининиң үндезини апарган — деп, журналистерниң аалчызы, сураглыг хойжу чугаалаан. Хой ажылын хөгжүдериндe бар четпестерге ол доктаап, уксаажыдылга ажылынче, малга четчир чемни белеткээринче чамдык ажылагыйларда кошкак кичээнгей салып турарын ол шугумчүлээн. Бо талазы-биле ажылды колхоз, совхозтарны, Чаданада уксаажыдылга каттыжышкышының тускай эртемниглери чогуур негеддезиниге чедир чоруткайн турарын, Тываның Дуржулга станциязының эртем ажылдакчылары хой ажылын эртемге үндезилен хөгжүдериниң талазы-биле боттуг арга-сүмени барының талакы районнарга чедиреринің кичээнгейге албайн турарын Д-Н. Ч. Ооржак чугаалаан.

Аныяктарны хой ажылынче хаара тудар талазы-биле ВЛКСМ обкомунуң доктаалын «Алдан-Маадыр» совхозта комсомол комитеди багай эвес күүседип турар. А Оргу-Шөлде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазының чедиишкиннери дуржулгалыг хойжуларны өөрүп турар.

Фашистиг Германияны совет улустуң Тиилеэнинин 30 чыл болур оюнда тураскаадып, дайын шөлүнденээп келбээн Сат Бүрзекейниң үлүүн күүседир дээн аныяктарның кыйгырыын Оргу-Шөлде хойжу бригадазының аныяктары деткип, төрүүр 100 хойга онаштыр 105 хураган камгалап алыр дээн хүлээлгезин 106 кыдыр эде көрүп, ону күүседир дээш ажылдап турарын Дажы-Памчал Чыртай-оолович журналистерге чугаалаан.

Талдыда Тока аттыг совхозтуң дуржулдалыг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры У. А. Бавун-оол СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин хойжулар ортузунга пропагандалаар талазы-биле республика солуннарының, радио болгаш телевидение журналистериниң ажылын демдеглевишаан, ажылынга ээ-харыысалга чок, ниитинин малын самчыгдаар чамдык хойжуларны парлалганың чидиг, дээштиг сөзү-биле сойгалаары чугула дээрзин чугаалаан.

Республикага хой ажылын улам ынай хөгжүдер талазы-биле хемчеглериниң күүсеттинип турарының дугайын чугаалавышаан, Дуржулга станциязының улуг эртем ажылдакчызы, кедээ ажыл-агый эртемниериниң кандидады Т. Б. Дашиев, солуннар арыннарынга, радио болгаш телевиденениің дамчыдылгаларынга хой ажылын үеспүрге үндезилен сайзырадырының дугайында чүүлдер, кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниң ажылын анализтээн корреспондеңниялар эвээш чыыттының турарын айыткан.

Парлалганың, радио болгаш телевиденениің журналистериниң СЭКП обкомунуң X пленумунуң доктаалының күүсеттинин турарын чоннга таныштырар талазы-биле кызза чогуур ажылдарын каттышкан летучкага санал бергеннер: республиканың Совхозтарының будуруже каттыжышкынының начальнигиниң бирги оралакчызы В. Д. Даваа, радиодамчыдылгазының кол редактору Д. Э. Ендан, «Тувинская правда» солуннуң редакторунуң оралакчызы В. П. Филиппов болгаш «Тываның аныяктары» солуннуң ажылдакчызы А. Оскур олар чугаалаан.

Журналистерниң каттышкан летучказынга СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. С. Сонам киржип, чүве чугаалаан.

М. КАЛЧАН.

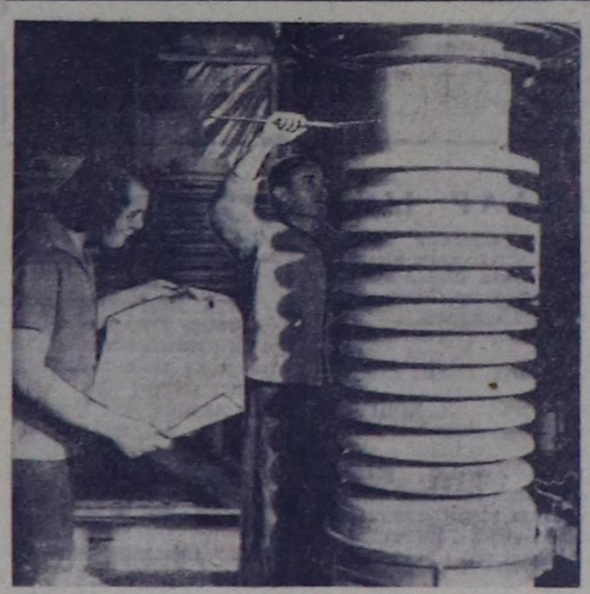

Печ хоорайның (ВУР-да) шаажаң-шил заводунуң улуг күштүг вольтулуг шугумнарга тургузар изолятор-камгалакчыларын совет хоорай Мукачев-биле ол республиканың тудуштурган электри дамчыдар демир удалын шугумунда эптеп тургускан. Оларны ССРЭ-ден Венгрияже энергия дамчыдар ЛЭП-750 дээр төлевидеттинген шугумга база тургузар.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

Чазактың программазы

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның түр чазаа болгаш чепсектиг күштер шимчээшкининиң удуртукчулары чазактың чоокта чаа хүлээп алдынган экономика болгаш социал программазының кол сорулгаларын чонга тайылбырлап бээриниң кампаниязын эгелээн. Ук программа португалдарны чаа ёзу-биле чурттадып эгелээр ниитилелди, оон материалдыг, культура, социал үндезиннерин тургузар сорулгалыг. Ынчангаш капитализмден ойталаар, чаа, улам чончу социал системаны тургузар болза чогуур деп, программаны төлевилээрин удуртканы күрүне министри майор Э. Мелу Антуниш национал радиону дамчыштыр медеглеп чугаалаан. Делегей айтырыгларынга хамаарыштыр Мэлу Антуниш Португалияның кааа-даа каттышпас политикалыг турарын саналдаан. Капитализмден хамааржылгалывысты кошкадып аптар-ла болзувусса, экономикавысты сайзырадырының оруу-биле хөгжүп шыдаар бис деп, ол медеглээн.

Ирак Компартия ТК-зының пленуму

БАГДАД. (СЭТА). «Тарик ак-Шааб» солун февраль 21-де Ирактың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болганын дыңнаткан. Ааа делегей байдалын болгаш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, Иракның иштики хөгжүлдезиниң айтырыгларын, Иракның экономиктиг байдалынын, депшилгелиг национал-патриотчу фронтуну быжыглаарының айтырыгларын чугаалашкан.

ИКП ТК-ның пленумунуң киржикчилери депшилгелиг күштериниң делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын улам күштелдиреринче угланган күжениишкиннериниге байыр чедирген. Күштериниң деңнелгүүр байдалының тайбың болгаш депшилгениң хөрээнче чайгылын турары улустарының, хамыктың мурнунда Совет Эвилелинге баштаткан социалистиг деңкаттыштырылга чурттарының чорудуп турар демиселинде улуг чедиишкин болуруг ааа онзалап демдеглээн. Делегейге боон турар бүгү болуушкуннар СЭКП-ниң XXIV съездиниң хүлээп алганы Тайбың программазының шыныг, чугулазын база катап бадыткаан. Ону боттандырып чорудар дээш кылган күжениишкиниң түңнелинде «соок дайынының» политиказы кошкаан, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демисел чедиишкиниг чоруп турар.

Эквадорнуң КП ТК-да

ГУЯКИЛЬ. (СЭТА). Ааа Эквадорнуң Компартиязының Төп Комитединиң пленуму болган. Ааа Эквадорнуң ажылчы чоннарының эрткен айда болгаш XIII съездизиниң ажылының түңнелдерин чугаалажып көрген. Ол съезд чурттуң ажылчын аңгызынга болгаш бүгү улузунга чугула болуушкун, ол ажылчы чоннарының хүрээлеңин улам быжыглаарынга идиг бээр деп, пленумнуң киржикчилери үнелеп көрген.

Совет улустуң фашистиг Германияны ашкан Тиилелгезинің 30 чыл болуру-биле холбаштыр СЭКП-ге, совет Чепсектиг Күштерге, бүгү совет улуска байыр чедирген резолюцияны пленум хүлээп алган.

Кипрни башкаландырбас

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Кипр улустуң партияларының болгаш патриоттуг бүгү күштериниң бөгүн код, соңгаарладып болбас сорулгазы — Кипрни ийи башка кылдыр чарарын болдурбазы база чаа эргилдениң үнүн кээр аймылын кыңчыктырбазы болур — деп, Кипрниң күш-ажылчы улузунуң Депшилгелиг партиязының (АКЭЛ) ТК-зының пленумунуң ыңда пардаттынган резолюциязында чугаалаан турар.

Грециянның болгаш Кипрниң чазактарының аразынга дугуруштунган шугумун амыдралга боттандырарының чугулазын АКЭЛ база катап айыткан.

Ортулукта турып турар бүгү чажыт бөлүктерни узуткан, боо-чепсээн хавырарының, а ол ышкаш айыыл чок чорук күштериниң база чазак иарадыдан эрткен чылдың июль 15-тиң үймээнинге идепкейлиг киришкен кижилерни арыглаарының эргежок чугулазын АКЭЛ айтып турар.

ДЕМОКРАТИЯЖЕ ШОГЛААШКЫН

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң реаксылыг күштери Герман Коммунистиг партияже, а ол ышкаш өске-даа демократтыг партиялар болгаш организацияларже шоглап, халдаарын улам күштелдирип турар апарган. Боннга болган парлалга конференциязынга ХДЭ/ХСЭ дээр удурланыкчы партияның барыын үзелдиг бөлүүнүң удуртукчуларының бирээзи А. Дреттер ХДЭ/ХСЭ-ниң фракциязының бундестага көөрү-биле киргени «Иштики айыыл чок чорук айтырыгларының дугайында резолюция төлевилелин» саналдаан. Күрүне албан черлеринге, дээди болгаш ортумак өредилге черлеринге-даа коммунистерни болгаш өске-даа демократтарны кирер эргелин хоругдаан кампанияны улам калбартырын ол төлевилелде веген турар.

Оон-биле кады ХДЭ/ХСЭ-ниң парламент бөлүүнүң «ГФР-де барыын болгаш чөөн радикалчы чүткүлдериниң дугайында» идеткелин Боннда парлап үндүрген.

Министрниң медеглели

ОТТАВА. (СЭТА). Канада бодунуң национал эрге-ажыктарынга дүүштүр хамаарышпас даштыкы политиканы боттандырып чорударын күзеп турар деп, даштыкы херектер министри Аллан Маккен телевиденіеге чүве чугаалаан, демдеглээн.

Канада биле Каттышкан Штаттарның аразында харылзаа нарын байдалче киргенин А. Маккен демдеглээн. Мындыг харылзаа үезинде Канада хамыктың мурнунда бодунуң национал эрге-ажыктарын барымдаалаар апаар. Канада делегейниң өске күрүнелер-биле харылзаларын бодунуң мурнуу чүкте кожазындан хамаарылгазын кошкадыр дээш калбартырынче чүткүн турар деп, ол чугаалаан.

ЛОНДОН. Мурнуу-Африка Республикада сурагжаан политиктиг ажылдакчы, ол чурттуң Коммунистиг партиязының кежигүнү Брам Фишерни болгаш политиктиг үзел-бодалы дээш Мурнуу Африкада хоругдаттырган бүгү кижилерни хостаарын англи найысылаалдың МАР-ның төлээ черинің бажыңының чанында чыгаып, чыскаалганнар (чурукта) негээннер.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн номга ынактарның конференциязы

БИСТИҢ ӨҢНҮҮВҮС—НОМ

Ном — бистиң өңнүүвүс, арга-сүмечивис, кижизидикчивис. Чаа номну номчуурунга, ону садып алырынга кым-даа сонуургалдыг. Номчукчуларга бараан болур хүндүлүг хүлээлгезин Тыванның ном үндүрер чери болгаш типография эки боттандырып турар. Олар чыл бүрү хөй санныг өредилге номнарын, уран-чечен болгаш политиктиг литератураны кылып үндүрүп турары билдингир. Тыва чогаалчыларның чогаалдарын, очулга номнарын, «Улуг-Хем» альманах дээш хөй санныг номнар силерниң библиотекаларда немежип турар болгай, эргим номчукчу.

1975 чылда база-ла хөй санныг чаа номнар үнер. Оларның чамдыктарын силер шагда-ла номчуп эгелей берген силер. О. К. Саган-оол болгаш М. Б. Кенин-Лопсанның чогаалдарының чыындылары болгаш өскеда номнар силерни сонуургады берген боор.

Бо чылын өөн ангыда, «Улуг-Хем» альманах ийи дылга парлаттынар. «Тыванның партия организациязының төөгүзүнүң очерктери» дээш өскеда номнар парлаттынар. Бо чылын пинтизи-биле 70 аттыг чартык миллион хире номну үндүрер.

Парлалга продукциязының бедик шынарын чедип алыры, номнарның идейлиг болгаш уран-чечен деңнелиги, полиграфтыг кааспалгазын экижидери чугула сорулгаларның бирээзи бооп турар. Ынчангаш ном үндүрер черниң ажылдакчыларының амыдырал-биле, күш-ажылчы коллективтер-биле харылзаазын калбартып, номчукчуларның сонуургалын өөренип көөрү чугула. Оон ангыда номнарның темазын болгаш утка-шынарын экижидери, оларның тиражын көвүдедир сорулгалар салдынган.

«Номнарны— массаже» деп чугула кыйгырыгны ном үндүрер чернин, типографиянын, библиотекаларның болгаш ном садыгларының ажылдакчылары багай эвес боттандырып турар. Республиканың чурттакчы чонунуң ном хандырылгазын экижидер хемчегларни моон соңгаар-даа ап чорудар бис. Кижиниң амыдыралынга номнуң ужур-дузазын үнелеп четпес.

Номнарны садарын Тыва респотребсоюзтуң садыг четкизин таварыштыр чорудуп турар. Респотребсоюзтуң 29 ном садыгларының 27-зинде номну шилип алырын хостуг кылдыр тургускан. Чадаанада, Кызыл-Мажалыкта, ол ышкаш Чыраа-Бажы, Сүт-Хөл, Арыг-Үзүү, Балгазын рабкооптарында ном садыгларын улгаттырган. Кызылда, Чадаанада, Сарыг-Септе, Балгазында, Ак-Довуракта, Бай-Хаакта, Туранда болгаш Шагаан-Арыгда ном садыглары багай эвес ажылдап турар.

Ном садыглары мурнакчы аргаларны ажыглап тургаш, чонга ном садарын калбарткан. Эрткен чылын 787 муң рубльге ном саткан. Хоорайның бир чурттакчызынга онаштыр 5 рубль 30 көпеекке, көдээ чурттакчыга онаштыр 2 рубль 20 көпеекке номну саткан. «Номну почта-биле» деп арга нептеренгей. Чүгле 1974 чылда безин номчукчулар 15 муң чагаларны, чагыларны киргген.

Номну чон өртүзүнга тарадып нептередиринге 250 ном тарадыкчылары, ол ышкаш 300 хире хөй-ниити тарадыкчылар киржип, улуг дузаны көргүзүп турар. Эрткен чылын оларның дузазы-биле 32,5 муң рубльге номнарны саткан.

Туранда ном садыының эргелекчизи А. Г. Килина, Бай-Хаакта — Г. Н. Данилова, Ак-Довуракта — В. И. Емец, Тожуда— Р. К. Гаврилюк, Шагаан-Арыгда— Г. Г. Золотухина, Балгазында—Е. М. Заграничная, Кызылда— Л. В. Прилукова дээш он-он аттарны чоргаарал-биле адап болур.

Бистиң республикада ном садыглаашкынында четпестер бар. 1974 чылда Мөңгүн-Тайга, Кызыл сельпозу ышкаш хереглекчилер ниитилелдери, Чыраа-Бажы, Сүт-Хөл рабкооптары ном садар планын күүсеттпээн. Эрзин, Тес-Хем райполары ном садыглаарын экижидер туржук, ук садыгларны таарымча чок бажыңнарже көжүрген. Малчыннар өртүзүнга садыглаарын бүрүк-ла организаставайн турар. 1975 чылдың январь 30-да Тес-Хемниң Шуурмак, Ак-Эрик, Берт-Даг суурларның садыгларынга үүгле 5-6 ном тургулаан. Ол-ла хуусада Барыын-Хемчиктиң Шекпээр, Дөн-Терезин, Бөрлык дээш өске-даа суурларда садыгларга чаңгыс-даа ном чок болган. Шак ындыг фактылар Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда, Сесерлиг сельпозунда бары илерээн.

Көдээ чонну өртүзүнга номну тарадып нептередири—бөгүнгү чугула сорулгаларның бирээзи. Бо айтырыгже райкүүскомнар болгаш ном садыының ажылдакчылары доктаамал кичээнгей салыры чугула.

К. БУДУК-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң начальники.

ОЛАРНЫҢ ХАНДЫКШЫЛЫ

Автобустуг халдып орган бис. Орук узун болганындан удаандаа кижилер бар. А мээң мурнумга олурган ийи уруг номдан мырыңай салдыкпас болдулар. Чугаа эрээримге безин «Ийе», «Чок», «Ыы» дижириндеп өске өөс чок. Ол хирезинделе элээн чоруп-чоруп, кезек-када аразында аажок хөлзежи кааптарлар. Чижээ мындыг:

— «Багым-даа кончуг, байым-даа кончуг...» дээр чүвезин ам-даа утпаан-дыр көрем, эжим.

— Савандының чаңы черле ындыг ышкажыгай, ону билбес эвес сен, эжим.

— Ынчанмайн канчаар. А моны көрем, чүү дээп-дир...

Мен-даа ол хүн район төвүнге хонгаш, эртенниде колхозка келдим. Дүүнгү ийи уруум бо чорлар. «Салдыкпас номуңар кайыл, дуңмалар?» дидим. «Бертен кадарчы эжвис аппарды» деп мындыг болдулар. «А силер?» дээримге, «Дүне төндүрүптүвүс» дидирлер. Чугаа шак ынчаар өскүзе-өскүзе, үүгле библиотекага барып доозар ужурга таварыштывыс.

Республиканың эң мурнуку кызыгаарында «Коммунизмче орук» колхозта помга ынактар эвээш эвес. Олар номнарны Нарыниң болгаш районуң магазиннеринден садып ап, Кызыл кирген улустан-даа чагыдып ап турарлар. Чүге дээрге, ында библиотеканың фондузу хөй-даа болза, чаа номнар чонга чедиштес. Чижээ, «Уйгу чок Улуг-Хем» дижик. Оон ийги кезээнің он ному келген, а колхозтуң чурттакчы чону 1700 кижи. Ынча кижиниң бот-боттарын манажыры, шымап-ла, берге болгай.

Нарын суурунуң төп библиотеказында 9600 ном бар. Эрткен чылын ол библиотекадан 576 кижи 6338 ном ап номчаан, ында бар номнуң 75 хуузунуң номчуттунганы ол. «Коммунизмче орук» колхозтуң девискээринде оон ыңай үш кызылбулунда, ийи өгде болгаш школада базе библиотекалар бар. Оларның номчукчулары база эвээш эвес дээрзи билдингир.

Колхозтуң төп библиотеказының эргелекчизи Тамара Саң-Хөө — чазык, чугаакыр, кашпагай болгаш хүндүлээчел кыс. Хүлүмзүрүү чайгаар-ла төкүп чоруур, үнген-кирген кижилер-биле чугаалашканда, эптиг-эвилдээ аажок.

— Эрткен чылын дөрт номчулга конференциязы, он ажыг катап ном делгелгези болгаш 21 ыыткыр номчулга кылдывыс —деп, кыдыраажында демдеглелдерин меңээ көргүзүп ор. Айда болгаш чылда кылыр ажылдарының планы база ында болду. Культура бажыңының директору Шиниң Чечек, комсомол организациязының секретары Нина Сорухту, ортумак школада башкы Баазан Даязын-оол болгаш чонга ном суртаалдаарының өске-даа идепкейлиг киржикчилериниң аттарын база оон көрдүм. Олар, 1975 чыл—хөрээженнериниң делегей чылы болгаш Тиилелгениң 30 чыл ою дээрзин билирлер, бо төөгүлүг болуушкуинарга хамаарышкан ном делгелгелерин болгаш номчулга конференцияларын эрттирериниге белеткенип эгелей бергеннер.

...Кышкы кежээ Культура бажыңының эжиин улус ажыдарга, бажың иштинче куу тыныжын соок шиилдир үүгүп, соңгалардан киир дыыржып турган. Маңаа келген улуг, бичe кижилерниң барык-ла шуптузу библиотекага кирбейн барбас. Ол өрээл бичежек, тускай номчулга залы чок-даа болза, оон улус үзүктелбес. Аңаа хойжу бригаданың бригадири Яйдак Даваа-Самбууну, хөрээженнер чөвүлелиниң даргазы Нүрзат Долуманы, башкы Валентина Кенденни, эрткен чылын он класс доскаш хөй-жулаан Тамара Маажыйны болгаш кымны-даа көрүп болур. Оларның дөгерезиниң хандыкшылы — ном.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

1942 чылдың кыжы. Аалывыс Межегейниң Чинге-Алаакка кыштаанга чүве. Межегей сумузунуң № 2 арбанның даргазы Минчеп-Хуурак ачамның өөнге келгеш, хөөреп олурган:

— Кара-Булуңда хамааты кадайларга сиген сөөртүп бээр болза, эки-дир. —Орустаар кижини Даржапайны эш кылып алыңар. Ол ажылга амыр кижи болгай.

Ол шагда бистиң Таңды эдээнің аалдарынга орус улусту «хамааты» дижир, орус чонну хүндүлээри аажок турган.

Дарга аттаныры билек, ачам-даа алаакта оттап турган аттарын эккелди. Кара-Булуңда шанак чазаар орус кижиден 15 тыва акша-биле садып алганы улуг шанаан аатка белеткеп алган. Кожавыста аалдан бир шанахтыг аат база ачылап алды. Мени эдерти алыр дээрге, дыка амыраан мен.

Ваайла сугларның сараат сигени Үзүн-Кара-Суг деп черде болду. Орустаар Даржапай чагызын уштуп октапкаш, үүгле шинелдиг турупкаш, демир айыр-биле сиген салып турда, магалыг кижи чораан.

Чырык иммртинде хамык сиген Ваайланың хериминиң иштинге чаа ногаан сараат апарган. Ол кадай бистерни бажыңына апаргаш, шайладып, хүндүлеп шаанга киргген. Хайындырган кат—«вареньe» деп сөстү ол хүн билип ап, бир-ле дугаар чиген мен. Чанарыышта бичии тос-хуунукка вареньe бээрге, кедергей амыраан мен.

Оон соонда сигенниң артынын сөөртүп берип, ачам-биле Даржапай база чораан. Дыңнаарга фронтуже улузун чоруткан орус чонуң сиген-ширбижин, ыяш-лажын ол чоок-кавының тывалары белеткеп берип турган-на боор үүве.

Алдарлыг Тиилелгениң 30 чылынче чоруп ора, Тыва черге орус-тыва чонуң пайыралы ындыг күштүг турганын бөгүн бодаарга магалыг-дыр.

О. КОРОДА.

МАГАЛЫГ-ДЫР

Алдар орденниң бүгү чергелериниң эдилекчилери Кызыл Шөлде (оң талазындан солагай талазынче)—милиция майору, ИХМ-ниң инспектору В. Волков (Москва), И. Паршутин—Курунениң бирги подшипник заводунуң (Москва) инженер-технологу, «Знамя труда» заводтуң техниктиг контроль бюрозунуң начальниги А. Акиньшин (Москва), автомобильдериниң орук ажыглалының станциязының инженери В. Налдин (Москва), Кыргыс ССР-ниң коммунистиг күш-ажыл школаларының талазы-биле методист-консультантызы М. Бадагин.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ КӨРҮНЧҮҮ

Ном кижиге эң үнелиг эртивелериниң бирээзи. Совет хамаатызы кижиниң бөгүнгү амыдыралын ном чокка бодаары берге. Пролетариаттың улуг чогаалчызы А. Горькийниң «Ном—билиглериниң үндезини, аңаа ынак болуңар» деп өөстерин амгы салгал үтпаан. Совет чазак ном кижи бүрүзүнүң эди болзуп, чаа ном номчукчузунга дүргеп четсин дээш бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар. Оон тода херечизин шаанда ном байтык, саазын деп үүве көрүп чорбаан тыва кижиниң амыдыралындан көрүп болур.

Кызылдың товунде ийи каът улуг бажыңныг «Өңнүү» магазининче шуушкан чон бараан, аъш-чем магазиннериндээзинден дудак чок. Бо төп ном садыы эрткен 1974 чылда 187 муң рубль өртектиг он-он муң номну чонга саткан. Мында садыгжылар Анна Ашак-оол, Ольга Казанцева, Лидия Прилукова, товаровед Надежда Глухенко ышкаш мурнакчылар чонга номну пропагаандаалаар, садып алыкчыларга эптиг, таарымчалыг байдалды тургусканнар.

Номну үүгле садыгга эвес, чайгы үеде кудумчуларга, албан организация, өредилге черлериге база чедирип, садыглап турар.

Садыгжылардан аңгыда, номнуң хөй-ниити тарадыкчылары кончуг ажыктыг ажылды кылып турар. «Өңнүү» садыының 50 ажыг ном тарадыкчыларынан туйбу заводунуң мастери Зоя Анай-оол, өг-бүле эвзи Альвира Косова, уран үүл училищезиниң башкызы Дмитрий Майзель ышкаш эштерни ном садыының директору Любовь Яковлевна Вьюн сеткил ханыышкын-биле алап, четтиргенин илередип орар.

«Өңнүү» садыг чонуң культурлуг хөгжүлде, өзүлдезиниге боттуг дузазын киирип турар.

М. СААЯ.

ЧУРУКТА: «Өңнүү» садыының садыгжылары садып алыкчыларга сүме кадып тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Телевидение

МАРТ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05 — Эртем-нептередилгелиг фильмнер программазы: 1. «Заводтуң дыштанылга базазы». 2. «Деңдески чоруктуң тывылганы». Өңнүг.
9.30—Н. А. Некресов—«Волгада».
10.00—«Нажданова кудумчузунда».
11.00—Ниитилел эртеми. «Күш-ажыл дугайында хоойлуудулга».
11.30—«Пионериниң скрипказы». Мультфильм. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

11.40—Киножурнал.

МОСКВАДАН

11.50—Медээлер.
12.00—«Уран холдар». Өңнүг.
12.30—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырлар хорунуң концерти. Өңнүг.
13.15—«Эртем бөгүн». Дамчыдылгага академиктер П. Я. Кочина, А. Ю. Ишлинский киржир.
13.45—«Чечен чогаалдарының экранчыдылгазы». «Өлүг сүнезиннер». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

15.25—Уругларга. Мультфильм.

МОСКВАДАН

15.35—«Америка үш чыл болганда». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Автору — В. Зорин. Өңнүг.
16.30—Дунаевскийниң чогаалдарындан концерт. Эвилелдер Бажыңының концерт залындан дамчыдылга. Бирги кезээ.
17.30—«Ye». Информастыг программа.
18.00—Дунаевскийниң чогаалдарындан концерт. Ийги кезээ.

КЫЗЫЛДАН

19.15—«Сыдысчыгаш». Дамчыдылга.
19.45—«Сыдыстарже базымнар». Телефильм.
20.00—Телемедээлер (орус дылга).
20.10—«Юлька, Васька болгаш өскелер-даа».
20.25—Телемедээлер.
20.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.55—«Америка үш чыл болганда». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Автору — В. Зорин. Өңнүг.
21.50—Фигурлуг чүңүлаашкынга делегей чемпионады. Кыска программа. Эжеш чүңүлаашкын. Колорадо-Спринг с т е н (АКШ) дамчыдылга. Өңнүг.
22.50—Чапсар.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редакторнуң оралакчызы. **М. Н. СМИРНОВА.**

СПОРТ

ГЕОЛОГТАР—ЧЕМПИОН

Кызыл хоорайның үлетпүрбүдүрүлге, албан организация черлериниң аразында шыдыраа талазы-биле бирги чер дээш ай чыгыы үргүлчүлээн маргылдаа доозулган, шилиндектер илереттинген.

Элээдя уругларның спорт школазының командазы эрткен чылгы хоорай чемпиону — геологтар-биле ужуражкан. Кайыдаа команда тиилелгеже үүгүлдүг ойнаан. Түңнелинде геологтарның бир демниг, спортчу тура-соруктуг командазы удурлажакчыларын 5:1 санга уткаш, маргылдааның чемпиону болган.

Башкы институтунуң шыдыраачылары культура ажылдакчылары-биле ойнааш, удуп алган.

Ынчангаш пинтизи-биле 40 санны алган геологтар командазы чемпион атты чазлап ап, хоорайның күш-культура болгаш спорт комитениң мурнуудан коллективтер аразында шилчип чоруур мөңгүн кубок, бирги чергениң диплому болгаш вымпел-биле шаңнаткан. Ийги черни 36 санныг башкы институдунуң спортчулары, үшкүзүн 32 санныг болган элээди уругларның спорт школазының командазы алган. Оларга ийги, үшкү чергениң дипломнарын болгаш вымпеллерни тывыскан.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң ойнакчылары бо маргылдаага бир дугаар киришкеш, челиишкиниг ойнаанын судья коллегиязы демдеглээн. Олар культура ажылдакчылары-биле кады бир домей түңнелди көргүскеш, дөрт-беш дугаар черлерни үлешкеннер.

Алды хөлгеге эки ойнаан азы 1-3 дугаар черни эвлээн 18 шыдыраачыны бирги, ийги, үшкү чергениң дипломнары болгаш хүндүлүг бижиктери-биле шаңнаан. Оларның аразында улуг геолог А. Митус, мастерге кандидат Н. Шишигин, башкы П. Беркович, техник-геолог Т. Сидоренко, А. Кудрявцева болгаш өскелер-даа бар.

Д. САЛЧАК.

ҮШ ХЕВИРГЕ МАРГЫЛДАА

«Кызыл тук» колхозтуң шыдыраага, шашкыге, боодалгага сонуургалдыгларының маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа хөрээженнер шашкыге, эр улус боодалгага, шыдыраага маргылдашканнар. Боодалгага бирги черни А. Саая, ийгизин О. Тархаев олар алган. Шашкыге маргылдашкан хөрээженнерден О. Куулар тергиндээн. Ийги черни О. Монгуш ээлээн. Шыдыраачылардан бирги, ийги черлерни Х. Кара-Сал, Ч. Ооржак олар алган.

Тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан. **О. ДАЛБЫЙ.**
Өвүр район.

Бөгүн «Тувинская правда»

● **«Апрель 19—коммунистиг субботник хүнү».** Чурттуң болгаш республикавыстың үүлдүрү информациялары.

● **«Улуг тракторларны ийи эвлчеглиг ажылдадыр».** Барыын-Хемчик райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. Хангаевтың корреспонденциязы.

● Л. И. Брежневтиң Г. Гусак-биле наймыралдыг ужуражышкыны.

● **«Тиилелгениң 30 чыл ою-нга уткуштур».** Маадырлыг чоруун өлүм чок, Ленинград! Тускай арын.

● **«Базымывыс үе-биле шүүштүрээл».** Республиканың «Шын», «Тувинская правда», «Тыванның аныяктары» солуннарының, Телевидение болгаш радиодамчыдылга комитениң журналистериниң каттышкан летучказындан отчёт.

● **«Соолгу медээлер. Хүнден хүнче».** Республикадан үүл-бүрү информациялар.

● **«Кижизидилге темазынга». «Ниити билиг».** Кызылдың «Пионер» кинотеатрының башкызы З. Леонтьеваның үүлү.

Эвилелдин, даштыкының болгаш спорт информациялары.

ШКОЛАГА ОДААР ЫЯШ

Ак-Туруг ортумак школазынга келир өредилге чылында одаар ыяш белеткелин ада-иелериң, үстүү класс өреникчилериниң күжү-биле организастан чоруткан. Шефке келгеннер шупту чеди машина азы 180 кубометр одаар ыяшты белеткээш, школа хериминиң иштинде эккеп дүжүргеп.

Бо ажылга кириштеннерден чолаачылар Намчыл Кызылай, Дартан-оол Демир-оол, малчыннар Виктор Мактар, Моңгуш Дугар-оол, Моңгуш Маадыр-оол, Моңгуш Шадын олар өөза кызымаан көргүскеннер.

Л. МОҢГУШ.
Улуг-Хем район.

* * *

1975—1976 өредилге чылында Улуг-Хем районуң Чаа-Хөл ортумак школазынга одаар ыяш белеткели организастыг эрткен. Аңаа ада-иелер болгаш үстүү класстарның өреникчилери 180 кижи кириштеккен. Олар 150 ажыг кубометр ыяшты белеткээш, школа чанында эккеп дүжүргеп.

Н. СОСКАЛ.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, хар чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Автоорук-тарның көстүрү эки. Агаарның температуразы даглыг районнарга 0-5, артканнарынга 5-10 градус соор.

Кызылга база шокар булуттаар, хар чагбас. Чөөн угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 7-9 градус соок.

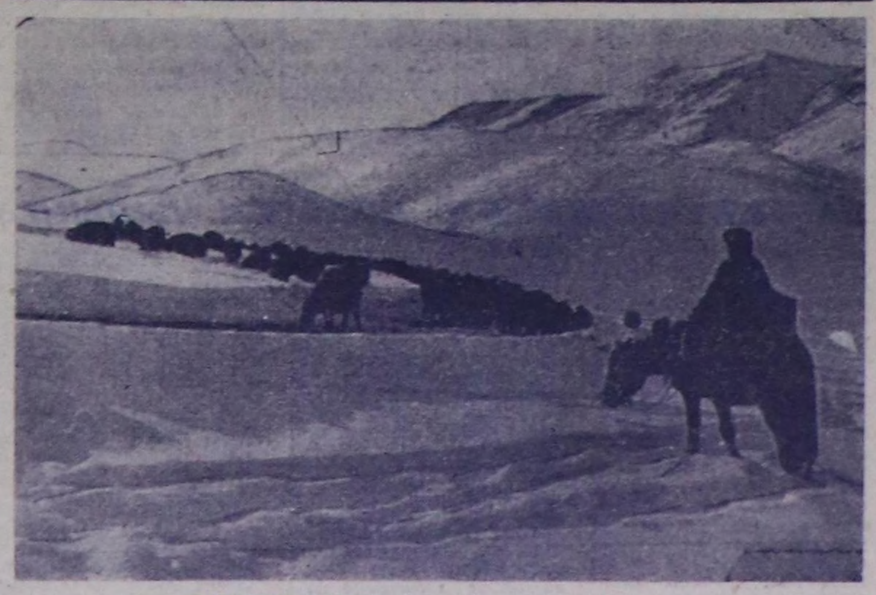

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Кышкы одар» деп фотоэтюду.

кинотеатрларда

МАРТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшаанвар дугайында романс» 9.50, 13.30, 16.00, 18.30, 21.00, «Каткының чажыттарының дугайында» 12.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чиполлино» 9.10, 10.55, 14.20, 16.05, «Хөгүг Жибокричилер» 12.40, 17.50, «Оожум Дон» (2-ги, 3-кү сериялары) 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Парның изи-биле» 15.00, 18.40, «Оожум Дон» (1-ги сериязы) 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Верий кварталының чажыттары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Ч А Р Л А Л

СЭКП обкомунуң парлалга чери тургустунганы-биле холбаштыр «Шын», «Тувинская правда», «Тыванның аныяктары» солуннарның бухгалтериялары болгаш банкыда счёттары март 1-ден эгелеп каттышкан. Ук солуннарга чарлал үндүрерин күзээн кижилер, организациялар моон соңгаар СЭКП обкомунуң парлалга черинге чагыгны киирерин чарладывыс.

Адреси: Щетинкин-Кравченко кудумчузу 46. Курбанкыда счёт № 36306, телефоннары: 41-59, 50-22.

СЭКП ОБКОМУНУҢ ПАРЛАЛГА ЧЕРИНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 31-75, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-43, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажылагый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база сөвет тургузуг килдизиниң 20-60, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы, (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Тиражы 16455. ЧАГЫГ № 119.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00297.